

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

ÚSTAV PRO DĚJINY UMĚNÍ

Bakalářská práce

Nikola Zahradková

Raná práce architekta Otakara Novotného

Early works of architect Otakar Novotný

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Richard Biegel, Ph.D.

Ráda bych poděkovala především vedoucímu práce PhDr. Richardu Biegelovi Ph.D. za cenné připomínky a podněty ke zpracovávanému tématu. Velmi vděčná jsem také všem majitelům a správcům, kteří mi umožnili prohlídku objektů a poskytli mi potřebné materiály ke studiu. Vřelé díky patří rovněž pracovníkům archivů stavebních úřadů, kteří mi byli nápomocni jakožto i starostům sokolských jednot v Holicích a Rakovníku. Upřímně bych chtěla poděkovat také mým blízkým za trpělivost a podporu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu

V Praze, dne 20. srpna 2014

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

Otakar Novotný, česká moderní architektura, architektura geometrické moderny, rodinné domy, Štencův dům, sokolovny

Abstrakt (česky)

Předkládaná bakalářská práce se zabývá architektem Otakarem Novotným a jeho raným dílem, které počíná studijními lety v ateliéru přední osobnosti rodící se české moderní architektury Jana Kotěry a končí posledními realizacemi před první světovou válkou, datačně je období vymezeno lety 1900-1914. V počáteční kapitole je osobnost budoucího architekta zasazena do kulturně-historického kontextu počátku 20. století s důrazem na pražský architektonický vývoj. Další část práce se soustředí na studijní léta Otakara Novotného a popisuje změny, které se udály ve výuce architektury na Uměleckoprůmyslové škole kolem roku 1900. Hlavní úsek práce se věnuje samotné rané architektonické tvorbě, ta je pojednána v chronologické posloupnosti a dle architektonických typů. Samostatná kapitola je věnována obytnému a obchodnímu domu nakladatele Jana Štence, jenž má v rámci Novotného rané tvorby výjimečné postavení. Stavby jsou hodnoceny jak z estetického, tak konstrukčního hlediska, pozornost je věnována také vývoji výrazových prostředků architekta Novotného napříč ranou tvorbou. Zmíněny jsou možné vzory a inspirace v jeho tvorbě, část je věnována dílu nizozemského architekta H. P. Berlageho a jeho možnému vlivu na tvorbu Otakara Novotného. Závěrečná část práce se věnuje zhodnocení rané tvorby Otakara Novotného a představení možných kritérií pro její hodnocení.

Klíčová slova (anglicky):

Otakar Novotný, Czech modern architecture, Architecture of Modern style, family villas, Štenc building, Sokol houses

Abstract (in English):

This bachelor's thesis focuses on the Czech architect Otakar Novotný and his early working period begins with studies in the studio of the leading figure of the rising Czech modern architecture Jan Kotěra and ends with the last projects before the First World War. Generally speaking, it is period between years 1900 and 1914. In the first chapter, the rising individuality of becoming architect Otakar Novotný is presented in the cultural and historical context of early 20th century, emphasizing the Prague architectural development. Next chapter is aimed on his following studies and describes transformations in approach to teaching architecture on Academy of Arts, Architecture and Design in Prague around 1900. The main part of the study is focused on the early architectural work of Otakar Novotný. It is done chronologically and by the order of building types. One certain chapter is aimed only on the residential and multi-functional House of Jan Štenc which has the unique position in architect's early period. The buildings are seen from both aesthetic and constructional point of view, the attention also given to the development of architect's individual style through his early period. There are also mentioned some possible sources of inspiration to his architectural vocabulary especially the work of dutch architect H.P.Berlage and his possible influence which could be seen in Novotný's work. The final part describes early work of Otakar Novotný and shows some possible ways how to evaluate it.

Obsah

1	Úvod	7
2	Rešerše literatury	8
3	Dění v pražské architektuře kolem roku 1900	11
3.1	Studium a vliv architekta Jana Kotěry	14
3.2	Počátky architektonické praxe	16
4	Rodinné a vilové domy	18
4.1	První realizace	20
4.2	Vila nakladatele Jana Otty na Zbraslavi	25
4.3	Vily z režného zdiva	26
4.4	Shrnutí	29
5	Obchodní a obytný dům nakladatele Jana Štence	31
5.1	Budova v místním kontextu	31
5.2	Popis budovy	31
5.3	Detaily materiálu	33
5.4	Teorie a vliv díla architekta H. P. Berlageho	34
5.5	Význam Štencova domu	38
6	Sokolovny	40
6.1	Sokolovna v Holicích	40
6.2	Sokolovna v Rakovníku	42
6.3	Novodobé chrámy	43
7	Zhodnocení rané tvorby Otakara Novotného	45
8	Závěr	47
9	Seznam vybraných realizací a projektů	48
10	Seznam použité literatury a pramenů	49
11	Seznam obrazové přílohy	54
12	Obrazová příloha	63

1 Úvod

Architekt Otakar Novotný se aktivně podílel na podobě české architektury první třetiny 20. století. Byl tvůrčím architektem, teoretikem, také profesorem architektury a rovněž dlouholetým předsedou Spolku výtvarných umělců Mánes. Rejstřík Novotného práce zahrnuje celou škálu stavebních typů od bytové architektury po pomníky. Během svého tvůrčího života prodělal mnohotvárný vývoj, zakusil řadu stylových výrazů. Takto architekta Novotného charakterizoval jeho syn Jiří: „*Otakar Novotný byl stylově tvorná bytost se snahou o stylovost všeho, čím žijeme, jak konáme a co tvoříme. Slohy svých staveb si osvojoval, brousil a kultivoval tvrdošíjně k dokonalosti a čistotě. Pak teprve přecházel k dalšímu slohu, aby ho stejně důkladně domyslel a dotvořil.*“¹

Má práce zabývající se ranou tvorbou Otakara Novotného nás zavede na počátek architektonické cesty za „*dokonalou vybroušenou a čistou architekturou*“. Toto období počíná studijními pracemi z doby školení u architekta Jana Kotěry na Uměleckoprůmyslové škole v Praze a končí posledními realizacemi před první světovou válkou. Datačně je raná tvorba Otakara Novotného vymezena lety 1900-1914.

Práce je otevřena kapitolou hodnotící dostupnou literaturu k tématu osobnosti Otakara Novotného a době, ve které tvořil. Důležité pro pochopení Novotného rané tvorby je kontext pražské architektury přelomu 19. a 20. století a nastínění atmosféry uměleckého růstu mladého architekta. Velký podíl na výrazu prvních projektů Novotného měl jeho učitel Jan Kotěra, proto se další kapitola soustředí na Novotného studijní léta a prostředí Uměleckoprůmyslové školy kolem roku 1903.

Pojednání o rané architektuře Otakara Novotného je rozděleno do kapitol dle stavebních typů. Novotný se v této etapě věnuje především projektování rodinných domů a vil, které nalezneme v celém vývoji jeho rané tvorby. Samostatná kapitola se zabývá domem nakladatele Jana Štence, jenž má v rámci Novotného rané tvorby výjimečné postavení. Posledním stavebním typem, jenž Novotný v těchto letech realizuje, jsou budovy sokoloven.

Jednotlivé stavby jsou zasazeny do místního kontextu a zhodnoceny z estetického i konstrukčního hlediska. Práce se zabývá tím, co mají budovy společného, jak se vyvíjí dispoziční řešení staveb, či zda přinesly nové konstrukční či stylové prvky. Zmíněny jsou také možné vzory a inspirace v tvorbě Otakara Novotného. V kapitole zaměřené na Štencův dům, jsou zváženy možné vlivy díla nizozemského architekta H. P. Berlageho na tvorbu Otakara Novotného. Závěrečná část práce shrnuje poznatky o rané tvorbě a snaží se formulovat Novotného hlavní zásady tvorby architektury v této rané etapě jeho díla.

---

¹ Jiří NOVOTNÝ: Otakar Novotný. Nenápadný velikán, in: Architekt XLVI, 2000, 81.

2 Rešerše literatury

Návrhy a realizace architekta Otakara Novotného byly občasně publikovány v českých i zahraničních časopisech již na počátku jeho tvorby v prvním desetiletí 20. století.² Od 20. let 20. století je pravidelně zařazován do publikací o moderní architektuře a architektonických syntéz dané doby jako jeden z významných žáků „zakladatele české moderní architektury“ Jana Kotěry.³ První monografické texty vyšly u příležitosti Novotného jubileí: nejprve v roce 1930 článek historika umění Jaromíra Pečírky,⁴ kolegy profesora z pražské Uměleckoprůmyslové školy, který souhrnně zmiňuje dosavadní architektonické i teoretické dílo podpořené osobní vzpomínkou na architekta; dále v roce 1940 dva kratší příspěvky od historika umění Zdeňka Wirtha⁵ a architekta Oldřicha Starého, podle něhož „mají Novotného první realizovaná díla již plné znaky osobitosti, radikálních názorů, ušlechtilý tvar i poměrnou zralost“.⁶ Z hlediska poznání a stylového zařazení Novotného rané tvorby přinášejí výše zmíněné články především příklady „architektury čistého cihlového stylu“,⁷ avšak realizace nejranější jsou opomíjeny. V podobné rovině hodnotí Oldřich Starý Novotného počáteční dílo v době jeho úmrtí. Vyzdvihuje zejména architektův „silný osobní výraz, uměleckou ukázněnost, zálibu v čistých tvarech a v uměleckém uplatnění krásy hmoty“, za mistrovské dílo považuje Štencův dům v Praze, který řadí mezi „nejvyspělejší díla tohoto období“.⁸ Na konci svého života vydává Novotný monografickou práci *Jan Kotěra a jeho doba* (1958), v které nalezneme vedle celkového obrazu Kotěrova vývoje i několik zmínek o osobě autora a přiznání k jeho ovlivnění cihelnou architekturou, „kterou poznal na holandské cestě“.⁹

Od počátku 80. let můžeme zaznamenat zvýšený zájem badatelů o českou moderní architekturu: v roce 1978 se Novotného realizace objevují v průvodci po pražské moderní architektuře od historika architektury Vladimíra Šlapety,¹⁰ který práci Otakara Novotného připomenul veřejnosti¹¹ v souhrnné výstavě *Otakar Novotný – architektonické dílo*,¹² u jejíž

² Soupis architektonického díla zpracoval Vladimír Šlapeta, in: Vladimír ŠLAPETA: Otakar Novotný 1880-1959, architektonické dílo, Praha 1980.

³ Zdeněk WIRTH / Antonín MATĚJČEK: Česká architektura 1800-1920, Praha 1922, 78; Karel TEIGE: Mezinárodní soudobá architektura 2. Moderní architektura v Československu, Praha 1930, 61.

⁴ Jaromír PEČÍRKA: Otakar Novotný, in: Volné směry XXVII, 1929-30, 194-200.

⁵ Zdeněk WIRTH: Dva šedesátníci, in: Volné směry XXXV, 1938-40, 210-211.

⁶ Oldřich STARÝ: Otakar Novotný, in: Architektura II, 1940, 15.

⁷ PEČÍRKA (pozn. 4) 196.

⁸ Oldřich STARÝ: Profesor architekt Otakar Novotný, in: Architektura ČSR XVIII, 1959, 227-231.

⁹ Otakar NOVOTNÝ: Jan Kotěra a jeho doba, Praha 1958, 47.

¹⁰ Vladimír ŠLAPETA: Praha 1900-1978. Průvodce po moderní architektuře, Praha 1978.

¹¹ Radka VALTEROVÁ: Výstava nenápadného velikána, in: Mladá fronta XXXVI, 1980, č. 82, 7.

příležitosti byl vydán stejnojmenný katalog¹³ – přinášející soupis díla architektonického, přehled životních dat a rovněž soupis architektonicky rozsáhlé publikační činnosti – jenž je doposud významným a základním zdrojem při studiu architektonické i teoretické tvorby tohoto umělce; další pojednání, která se věnují moderní pražské a české architektuře, jsou stati historičky architektury Marie Benešové – kapitola zabývající se architekturou nástupu 20. století v publikaci *Praha našeho věku*,¹⁴ dále kniha *Česká architektura v proměnách dvou století*¹⁵ a zejména článek *K 100. výročí narození druhé zakladatelské generace tvůrců*,¹⁶ v němž Benešová zmiňuje vliv oné „mnohotvaré předešlé“ Novotného prvních prací – včetně těch, jež mají ráz secesní – na architektonickou pozdější tvorbu a na formování pro něj typických a osobitých architektonických prostředků. Architektovi Novotnému se ve svém článku reagujícím na výše zmíněnou výstavu věnuje také historik umění Jan Michl.¹⁷

Pro stylové zařazení a zhodnocení Novotného staveb jsem čerpala ze statí o architektuře přelomu 19. a 20. století – například v knize *Česká secese*¹⁸ od historika umění Petra Wittliche, či v příspěvcích od autorů Jana Svobody a Zdeňka Lukeše v periodiku *Umění a řemesla*,¹⁹ kteří se soustředí na novou zástavbu, jež vznikala v období asanace jednotlivých pražských čtvrtí. Výsledky svého bádání později publikovali v jedné z knih tematické řady o architektuře hlavního města.²⁰ Ucelený pohled na architektonický vývoj první poloviny 20. století poskytuje kniha historika architektury Rostislava Šváchy *Od moderny k funkcionalismu*²¹ či text Zdeňka Lukeše v *Dějínách českého výtvarného umění*.²² Nedocenitelnou je v tomto ohledu také rozsáhlá monografie Jana Kotěry,²³ jež vyšla u příležitosti výstavy pořádané v roce 2001 v Obecním domě. Kniha historika Tomáše Vlčka

¹² Výstava se uskutečnila ve výstavní síni Mánes v Praze od 13. 3. do 7. 4. 1980, poté v Galerii výtvarných umění Olomouc od 13. 11. do 31. 12. 1980.

¹³ ŠLAPETA (pozn. 2).

¹⁴ Marie BENEŠOVÁ: Pražská architektura nástupu století, in: POCHÉ Emanuel (ed.): *Praha našeho věku*, Praha 1978, 15-59.

¹⁵ Marie BENEŠOVÁ: *Česká architektura v proměnách dvou století*, Praha 1984.

¹⁶ Marie BENEŠOVÁ: K 100. výročí narození druhé zakladatelské generace tvůrců, in: *Architektura ČSR XXXIX*, 1980, 411-416.

¹⁷ Jan MICHL: Výstava architektonického díla, in: *Umění XXIX*, 1981, 81-83.

¹⁸ Petr WITTLICH: *Česká secese*, Praha 1985².

¹⁹ Jan SOVOBODA / Zdeněk LUKEŠ: Z odkazu pražské architektonické moderny, in: *Umění a řemesla*, 3/1985; Jan SOVOBODA / Zdeněk LUKEŠ: Pražské podskalí po Asanaci, in: *Umění a řemesla*, 2/1987; Jan SOVOBODA / Zdeněk LUKEŠ: Kolem pražského Josefova, in: *Umění a řemesla*, 3/1995.

²⁰ Jan SOVOBODA / Zdeněk LUKEŠ / Ester HAVLOVÁ: *Praha 1891-1918*, Praha 1997.

²¹ Rostislav ŠVÁCHA: *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1995.

²² Zdeněk LUKEŠ: Architektura secese v Čechách 1896 -1914, in: Vojtěch LAHODA / Mahulena NEŠLEHOVÁ / Marie PLATOVSKÁ / Rostislav ŠVÁCHA / Lenka BYDŽOVSKÁ (eds.): *Dějiny českého výtvarného umění IV/1*, Praha 1998, 127-154.

²³ Vladimír ŠLAPETA (ed.): *Jan Kotěra, 1871-1923. Zakladatel moderní české architektury*, Praha 2001

Praha 1900 nahlíží na vymezené období v širších historicko-uměleckých souvislostech.²⁴ Významným médiem pro utvoření představy, jakými tématy se architekti v období počátku 20. století zabývali, mi byla dobová odborná periodika, především časopis *Volné směry* a časopis *Styl*, do kterých významně přispíval svými teoretickými texty o architektuře a interiéru také Otakar Novotný.

Přestože literatura shodně řadí Otakara Novotného mezi nejvýznamnější žáky Jana Kotěry a umísťuje jej do společnosti zakladatelů české moderní architektury, dodnes mu nebyla vydána samostatná monografie, která by se jeho dílem zabývala v širším kontextu. V novější literatuře, zaměřené především na lokální moderní architekturu, se Novotného tvorbě věnují historičky a historikové umění spíše v příspěvcích, ve kterých se čtenář seznámí s osudem a vzhledem konkrétní stavby. Obzory rozšiřující je článek historika umění Pavla Panocha, který se zabývá Novotného stavbami na Pardubicku.²⁵ Na bytovou tvorbu Novotného je zaměřena diplomová práce Štefana Fábryho z roku 2000.²⁶ Obrazové doplnění Novotného díla nalezneme v knižní podobě výstavy, kterou pořádala v roce 2011 Galerie SVU Mánes Diamant u příležitosti výročí narození dvou architektů - předsedů Spolku výtvarných umělců Mánes - Josefa Gočára a Otakara Novotného.²⁷

Při zpracování Novotného rané tvorby jsem čerpala rovněž z jeho stavebních plánů – uložených u majitelů nemovitostí nebo na stavebních úřadech jednotlivých územních pracovišť, či reprodukováných ve výše zmíněné literatuře; dále z dobových fotografií, dobových periodik a v neposlední řadě z osobních návštěv většiny zde zmiňovaných architektů.

---

²⁴ Tomáš VLČEK: *Praha 1900. Studie k dějinám kultury a umění Prahy v letech 1890-1914*, Praha 1986.

²⁵ Pavel PANOCH: MUDr. Č. Zemánek - architekt Otakar Novotný: spojenectví pro moderní Holic. Skica k portrétu jednoho stavebníka. *Listy moderního spolku v Pardubicích*, 2/2000, 2-10.

²⁶ Štefan FÁBRY: *Bytová tvorba Otakara Novotného v letech 1904-1914* (nepublikovaná diplomní práce, Ústav pro dějiny umění Karlovy univerzity), Praha 2000.

²⁷ Jindřich BOŘECKÝ (ed.): *Gočár, Novotný*, Praha 2011.

3 Dění v pražské architektuře kolem roku 1900

Konec 19. století znamenal pro Prahu a vůbec pro celé České země období převratných změn. Z hlediska vývojových proměn v architektuře se uskutečnila celá řada událostí, jež dopomohly vzniku české moderní architektury. Podíváme-li se na období 90. let 19. století z hlediska sociologicko-historického, mohli bychom tuto transformaci podmínit především rozvíjejícím se průmyslem a v závislosti na něm zásadními změnami ekonomického systému, výroby a technologií, přeměnami sociálního prostředí a politiky, jež postupně vyústily v epochální změny ve vědě umění i kultuře. Prudký hospodářský růst se projevuje v exteriéru města. Praha se rozvíjí – postupně se stává velkoměstem.²⁸

Kdybychom se však podívali na dění v Praze a v pražské architektuře na konci 19. století očima mladého člověka – adepta Uměleckoprůmyslové školy – očima budoucího architekta, byli bychom zřejmě zmateni a vzrušeni zároveň: z neustálých změn, z plánovaných velkolepých proměn historické Prahy, možná zklamání z těch již uskutečněných, ale jistě v nadějném očekávání z těch budoucích.

V létě roku 1898 Otakar Novotný zakončuje studium vyšší průmyslové školy v Praze a nastupuje prázdninovou praxi u architekta Josefa Schulze na právě započaté stavbě Uměleckoprůmyslového muzea,²⁹ stává se tak svědkem bourání čtvrtí Židovského Města, během již několik let probíhající asanace Josefova a části Starého Města. [1] Budově muzea musela, v rámci asanačního zákona, ustoupit také část židovského hřbitova, nedaleko odsud se vytyčují budoucí široké třídy Pařížské a Kaprovy ulice.³⁰ Architektura nové pražské zástavby je stále ovládána historickým tvaroslovím, a jak ukázal vývoj po Zemské jubilejní výstavě v roce 1891, pražské prostředí si ještě s estetikou železných konstrukcí neví rady a zahaluje fasády domů nejrůznějším dekorem – například oblíbeným folklorním, který po úspěšném představení „české chalupy“ na jubilejní výstavě a poté lidové kultury na Národopisné výstavě v roce 1895, doplnil ten novogotický, novorenesanční a novobarokní.

Leč brány pražského výstaviště v tomto roce otevírá další výstava – Architektury a Inženýrství, ve vzduchu je cítit očekávání a napětí mezi starší a nastupující generací architektů. Požadavek modernosti, jež by vyjadřovala a uznávala dobu technického pokroku, poprvé zazněl při Jubilejní výstavě³¹ a i teď umělci sdružení ve spolku Mánes za podpory vlivného výtvarného kritika Karla B. Mádlů volají po novém moderním slohu, „*který má již*

²⁸ Více viz: VLČEK (pozn. 24) 50-62.

²⁹ ŠLAPETA (pozn. 2) nepag.

³⁰ SOVOBODA / LUKEŠ / HAVLOVÁ (pozn. 20) 16.

³¹ Petr WITTLICH: Secesní Prahou, Praha 2005, 11.

*své proroky a apoštoly šířící svou víru Evropou.*³² Avšak výstava nepřinesla to, co od ní mladá generace očekávala:³³ „*Rozhlížíme se dychtiví po novotách: V pravo, v levo opět staří známí: rozkošné renesanční stavbičky administrace,*“ píše redakce *Volných směrů* po návštěvě výstaviště. „*Člověk by o novotu zakopl a nevidí, přesto, že běl nového štuku v slunečním jasu jen do očí píchá.*“³⁴ Přesto byly – několika průčelími, která se „*emancipovala ze zajetí atlasu historických slohů*“ – zažehnuty bojovné plamínky mezi zastánci nové architektury a konzervatisty, alespoň v dobovém tisku: „*Na jedné straně historismus, na druhé moderna, jeho pokud možno absolutní negace — a také jakési juste milieu si někteří našli, aby vlastenectví umění zachránili. Neklamu-li se v jakosti proklubávajících se nejmladších talentů a usadí-li se Jan Kotěra v Praze, přejdou dosavadní srážky a bitky ve velký boj a — moderna zvítězí, buďte ujištěni.*“³⁵

Když si tehdy před vypuknutím Výstavy architektury a inženýrství Karel B. Mádl na stránkách *Volných směrů* přál, aby i česká architektura měla též vlastní, „*českou modernu*“,³⁶ jistě své naděje směřoval právě k Janu Kotěrovi, který se na podzim roku 1898 vrací do Prahy ze studií u architekta Otto Wagnera na Akademii výtvarných umění ve Vídni, kde se utvořilo jedno z center evropské moderní architektury. Mladému umělci se v Praze dostává výjimečné šance – nastupuje na uvolněné místo profesora architektury na Uměleckoprůmyslové škole.³⁷ Svůj architektonický program, který vychází z myšlenek Otto Wagnera o podstatě tvorby prostoru v závislosti na jeho účelu a konstrukci, vytyčil ve stati *O novém umění*,³⁸ která vyšla v roce 1900 ve *Volných směrech*. Architektonickou tvorbu Jan Kotěra rozděluje na „*tvoření prostoru*“, na „*konstrukci prostoru*“ a teprve poté na „*okrášlení a zdobení*“. Požaduje především pravdivost architektury a tvořivost na základě účelu a konstruktivního vyjádření stavby, které ovlivňuje také místo a doba vzniku. Nové tvoření prostoru, je díky změnám životních podmínek, ovlivněno novými úkoly v architektuře, v jejichž pochopení a vyjádření vidí Kotěra smysl nového umění. Odmítá imitaci a zakrývání materiálů, rovněž přejímání historických vzorů považuje za lživé a netvůrčí. Nesouhlasí ani s prvotním zájmem o průčelí a

³² Karel B. MÁDL: *Moderna či směr národní?*, in: *Volné směry* II, 1898, 281-287.

³³ Novotný si ve vydání knihy *Jan Kotěra a jeho doba* posteskl že: „*Výstava měla být apatheosou české technické práce, opominula však ukázat, že svět se hnul více, než pořadatelům bylo milo a že tedy její obsah i program jen předstíraly projev nových proudů výrobních, sociálních a kulturních – ačkoli právě k takové manifestaci bylo hodně podnětů.*“ NOVOTNÝ (pozn. 9) 16.

³⁴ Red.: *Výstava architektury a inženýrství*, in: *Volné směry* II, 1898, 521.

³⁵ Red.: *Výstava architektů a inženýrů*, in: *Zlatá Praha* XV, 1898, 490.

³⁶ MÁDL (pozn. 32).

³⁷ Dosavadní profesor školy architektury Friedrich Ohmann byl povolán do Vídně, aby řídil architektonické úpravy císařského paláce. LUKES (pozn. 22) 96.

³⁸ Jan KOTĚRA: *O novém umění*, in: *Volné směry* IV, 1900, 189-195.

jeho výzdobu, neboť „okrase přísluší účelná funkce členit a podporovat jasně konstruktivně vyjádřené masy.“

Jan Kotěra byl do Prahy uveden jako obroditel české architektury.³⁹ Nový styl, o který se v té době ještě zápasilo, si vytkl na tu dobu smělý cíl – tvořit jen v *nové formě* pro *dnešní život*, pro *dnešní potřebu* a *požitek*, s *dnešním materiálem* a s *dnešními technickými vymoženostmi*. Nepochybný vliv měla tato slova i na generaci mladých budoucích architektů: Josef Chochol si ke Kotěrovu příchodu poznamenal: „*Pamatuji si zajisté velmi dobře, jak prostý ten fakt, vystřídání prof. Ohmanna... profesorem Kotěrou, zapůsobil silným a zcela zvláštním dojmem. Byla to naděje spásy u mladých a byla to úzkost, zakrývaná pohrdáním u starých*“⁴⁰, podobné pocity sdílel také pozdější Kotěrův spolupracovník Pavel Janák: „*To, co tímto vystřídáním k nám v novějších zásadách přišlo, bylo čistší, pevnější a nadšenější*.“⁴¹ Zřejmě někdy v této době zaujaly myšlenky o *novém slohu*⁴² také Otakara Novotného a upoutaly jej natolik, že se po praxi asistenta na Vyšší průmyslové škole v Brně, rozhodl pro studium u Jana Kotěry – které započalo jeho celoživotní cestu za prosazováním *pravdivé a moderní* architektury.

---

³⁹ Karel B. MÁDL: Příchozí umění, in: Volné směry III, 1899, 119-120.

⁴⁰ Josef CHOCHOL: Jan Kotěra, in: Časopis československých architektů XXII, 1923, 165-171.

⁴¹ Pavel JANÁK: O moderní architektuře, přednáška 1920, NTM AAS, Fond 85, in: JANÁK Pavel: Obrys doby, Praha 2009, 118.

⁴² Karel B. MÁDL: Sloh naší doby, in: Volné směry IV, 1900, 157a – 174.

3.1 Studium a vliv architekta Jana Kotěry

Otakar Novotný nastupuje ke studiu speciální školy architektury na Uměleckoprůmyslové škole v Praze v roce 1900, [2] již dva roky ji vede architekt Kotěra a jak podotýká historik umění Jaromír Pečírka: „S Janem Kotěrou začíná nové období nejen Uměleckoprůmyslové školy, nýbrž české architektury a celé české výtvarné kultury.“⁴³ [3]

Mladý učitel přináší do školy zásady nové architektury – myšlenky svého profesora Otto Wagnera o dobré stavbě, která musí uplatňovat materiál v jeho vlastních možnostech. Kotěra učí žáky hledat pro věci a části staveb nové formy a především je osvobodit od tradice. I přes velkou uměleckou auru, která byla okolo Jana Kotěry po jeho příchodu do Prahy vytvořena, si ve své učitelské metodě nezakládal na přílišném vlivu na žáka: „Umělecké školení má především probudit žákovu osobitost, ze všech sil podporovat rozvoj a šlechtění jeho individuality.“⁴⁴ Kotěra nechce působit na tvůrčí schopnost žáka svým dílem, vědomě se omezuje na slovní pokyny, ke kterým přidá jen nejnutnější vysvětlivky kresbou, aniž by žákům přímo demonstroval vznik, uskutečnění a formování svých idejí. „Aby pak učitel dosáhl svého cíle, to jest, aby vedl své žáky k samostatnému myšlení, k vlastnímu úsudku, k individuálnímu tvoření, zvolí za základ vyučovací osnovy studium příčin, z nichž vzniká charakteristická mluva forem v určité epoše. Teprve později poskytne žákům příležitost, aby pochopených zásad užili na příkladech.“⁴⁵ Oproti původní látce se tak ve výuce upouští od ornamentálních a dekorativních studií, historické slohy se studují analyticky. Kresbu architektonických kompozic střídá kresba podle skutečnosti, tříbí se také zručnost v náčrtu.⁴⁶ Jak vzpomíná Otakar Novotný „první analytická práce každého adepta byla studie některého antického objektu, vzniklého v přechodné historické fázi, neboť byla dávána přednost studiu nárazů idejí na formu před příklady děl klasických.“⁴⁷ Studium je poté ukončeno analytickou klausurní prací.⁴⁸ Novotný ji pojal jako mohutný symetrický zikkurat, v motivu nárožních pylonů se zřejmě ozývají přenesené principy Wagnerovy. [4]

Pod vlivem nových myšlenek a zřejmě i jako reakce na rozvoj nových konstrukčních řešení, se ve školním roce 1902/1903 – tedy v závěrečném roce Novotného studia – počínají

⁴³ Jaromír PEČÍRKA (ed.): Padesát let Státní uměleckoprůmyslové školy v Praze 1885-1935, Praha 1935, 24.

⁴⁴ Jan KOTĚRA: Úvod sborníku, in: Práce mé a mých žáků 1898-1901, Wien 1902.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Pavel JANÁK: Tři školy architektury, in: Jaromír PEČÍRKA (ed.): Padesát let Státní uměleckoprůmyslové školy v Praze 1885-1935, Praha 1935, 56.

⁴⁷ NOVOTNÝ (pozn. 9) 113.

⁴⁸ Vladimír Šlapeta uvádí jako pravděpodobnou závěrečnou práci O. Novotného návrh mauzolea (1903). ŠLAPETA (pozn. 2) nepag.

*přednášet konstrukce*⁴⁹ Nutno poznamenat, že velká část žáků přišla na Uměleckoprůmyslovou školu ze škol měšťanských⁵⁰ a proto snad můžeme říci, že již předchozí studium Otakara Novotného na Státní vyšší průmyslové škole v Praze a následný post asistenta na Státní vyšší průmyslové škole v Brně v něm podnítilo a podpořilo stavitelský a konstrukční talent.

Hlavním polem architektury na Uměleckoprůmyslové škole – oproti technice, kde se studium soustředilo spíše na monumentální úkoly – byla malá až drobná architektura, jež by vyhovovala potřebám současného života, dokládá to i Kotěřův bilanční sborník *Práce mé a mých žáků 1898-1901*,⁵¹ vydaný po třech letech působení na škole. Vedle studií podle antiky, [5] zde nalezneme úkoly zabývající se lidovou kulturou, mezi nimi Novotného práci – návrh zvonice ve vsi.⁵² Profesor své žáky vychovává také ke spolupráci ve všech oblastech užitého umění, do programu architekta proto zahrnuje zájem o sochařství a malířství a studenty tak podněcuje k tvorbě kompozic uměleckoprůmyslových a k návrhům předmětů denní potřeby.⁵³ Po formální stránce tyto předměty prozrazují vlivy secesního tvarosloví a lidového umění. Dále se v ateliéru objevují témata, která si budoucí architekt jednoho dne vyzkouší během své praxe: jako je interiér vily, nábytek jídelny či domek pro venkovského učitele.⁵⁴ V početnosti a praktické různorodosti těchto zadání můžeme vidět rodící se zájem o téma rodinného domu, které bude později nejen Janem Kotěrou, ale rovněž Otakarem Novotným pečlivě rozpracováno.

Během studia získává Novotný s pomocí svého učitele i rozhled po evropské architektuře. Kromě slovních rad při korekturách návrhů jsou dalšími vyučovacími prostředky pravidelné školní exkurze doma i v zahraničí.⁵⁵ Kupříkladu v létě roku 1901 organizuje Kotěra výlet po Itálii, Otakar Novotný s dalšími spolužáky⁵⁶ navštěvují Terst, Benátky, Ravennu, Bolognu, Padovu, Florencii a Anconu.⁵⁷ [6] Sám Kotěra má zkušeností, nejen z podniknutých cest, na rozdávání. Po studiu ve Vídni u Otto Wagnera, kde je v kontaktu s tvorbou svých spolužáků J. M. Olbricha, J. Plečnika nebo J. Hoffmanna, absolvuje

---

⁴⁹ JANÁK (pozn. 46) 57.

⁵⁰ JANÁK (pozn. 46)

⁵¹ KOTĚRA (pozn. 44)

⁵² Návrh z roku 1900-1901. Ibidem 74.

⁵³ Ve sborníku jsou uvedeny Novotného práce: rámeček s intarziemi, ampule z mosazi a mědi, broušené sklo. Ibidem 84, 92, 97.

⁵⁴ JANÁK (pozn. 46) 57.

⁵⁵ NOVOTNÝ (pozn. 9) 113.

⁵⁶ Spolužáci: J. Šachl, F. Quetting, Fr. Cuc, Jos. V. Jiránek, A. Foehr, in: Jindřich VYBÍRAL: Kotěra / Plečnik. Korespondence, Praha 2001, 116-123.

⁵⁷ J. Kotěra zasílá z výletu pohlednice společně s podpisy žáků svému příteli arch. J. Plečnikovi. VYBÍRAL (pozn. 56), 116.

stipendijní pobyt v Římě,⁵⁸ v roce 1900 podniká u příležitosti světové výstavy cestu do Paříže.⁵⁹ Zajímá se o anglické hnutí Arts and Crafts – tvorbu Williama Morrisa, Waltera Craneho a Charlese R. Mackintoshe, sleduje vývoj britské obytné architektury – architektky M. H. Baillie Scotta, Charlese Voyseye,⁶⁰ nejprve z anglických časopisů, později z Mackintoshovy prezentace ve Vídni v roce 1903⁶¹ a z publikací Das englische Haus od německého architekta Hermanna Muthesia⁶² a nakonec z vlastních návštěv Anglie v letech 1905 a 1906.⁶³ Kotěra v té době znal jistě i Belgické stavby Victora Horta a interiéry Henryho van de Velda,⁶⁴ a v neposlední řadě zástupce americké architektury – Louise Sullivana či F. L. Wrigta – kterou poznal během první cesty do Spojených států amerických v roce 1900.⁶⁵ Zájem mladých adeptů o novinky evropské i americké architektury tudíž podněcuje nejen pomocí odborných publikací a časopisů, „*ve kterých si každý žák dovede nalézt zrnka vedoucí k osobitosti*“,⁶⁶ ale do určité míry i prostřednictvím vlastních zážitků.

3.2 Počátky architektonické praxe

Otakar Novotný absolvuje školení u Jana Kotěry v roce 1903 a hned poté nastupuje na místo vedoucího architekta v jeho architektonické kanceláři.⁶⁷ Badatelé se shodují, že i přes nepochybný určující vliv, jaký Jan Kotěra na svého žáka měl, byl Otakar Novotný od počátku tvorby připraven hledat v ní „*řešení nová, osobitá, odpovídající jeho vlastním záměrům a především nadání*“.⁶⁸ Proto pro něj nebyl vliv velkého učitele svazujícím. Jeho nepochybné inspirace či citace, ale zároveň i jasné „odchylky“ od Kotěrova díla, nalezneme již v samých počátcích Novotného kariéry.

Z literatury jsou známy dva Kotěrovy projekty, na nichž Novotný spolupracoval. Prvním z nich je budova Okresního domu pro Hradec Králové (1902-1904), ve které Novotný v době Kotěrovy nepřítomnosti navrhl části vnitřního zařízení – a jak sám později přiznává – „*ne docela v duchu hlavního projektanta*“.⁶⁹ Neboť dle Wirthova zhodnocení nesou tyto části

---

⁵⁸ Vladimír ŠLAPETA: Architekt Jan Kotěra, in: Vladimír ŠLAPETA (ed.): Jan Kotěra, 1871-1923; zakladatel moderní české architektury, Praha 2001, 14.

⁵⁹ Ibidem 16.

⁶⁰ NOVOTNÝ (pozn. 9) 30.

⁶¹ ŠLAPETA (pozn. 58) 17.

⁶² Hermann MUTHESIUS: Das englische Haus 1, 2, 3, Berlin 1904

⁶³ ŠLAPETA (pozn. 58) 17.

⁶⁴ Ibidem 16.

⁶⁵ Jan KOTĚRA: Architektura v Americe. Z dopisu, in: Volné směry IV, 1900, 174.

⁶⁶ NOVOTNÝ (pozn. 9) 113.

⁶⁷ Červen 1903 - červenec 1904. ŠLAPETA (pozn. 2) nepag.

⁶⁸ BENEŠOVÁ (pozn. 16) 411.

⁶⁹ NOVOTNÝ (pozn. 9) 34.

interiéru ve srovnání s vnější architekturou „*formální jednoduchost a dekor na užitkových předmětech je omezen na nejúčelnější minimum*“.⁷⁰ Obdobně můžeme hodnotit provedení interiéru zasedací síně Okresního hejtmánství v Jindřichově Hradci (1904), kde je – zřejmě Novotným⁷¹ – užit poměrně plošný, jemný, rostlinný dekor v symetrických obrazech. [7]

Prvním časopisecky publikovaným návrhem Otakara Novotného se stala budova gymnázia (1903-1904) projektovaná pro Benešov u Prahy.⁷² [8, 9] V perspektivním pohledu, řezu a dvou půdorysech architekt představuje monumentální asymetricky členěný objekt ve tvaru T se zvýrazněným vstupním pavilonem a dominantou v podobě mohutného křídla s arkýřem zakončeného oblými štítky a postranními okřídlenými postavami, jež vrcholí vysokou věží s lucernou. Ačkoli je fasáda řešena poměrně plošně, architekt se zde nevyhnul dozvuku historických forem například v podobě odtržení spodní části budovy náznakem římsy, bosáží soklu či zvýrazněním okenních otvorů ozdobnými motivy, jež připomínají šambrány a také v množství dekoru na fasádě vstupní části budovy. Je možné, že se o tyto prvky zasloužil další Kotěřův spolupracovník – Richard Novák,⁷³ uvedený pod návrhem jako spoluautor – jemuž bude v pozdějších letech při stavbě Národního domu v Prostějově Janem Kotěrou vytýkána dekorativní přebujelost.⁷⁴ Historička architektury Marie Benešová tyto historizující dozvuky přičítá možnému vlivu Jana Kotěry na svého žáka, ještě v období, „*kdy prožíval bytostný zápas o moderní výraz*“.⁷⁵

Po ročním působení v Kotěrově kanceláři se Otakar Novotný podnikatelsky osamostatňuje a zakládá vlastní ateliér. Jako první přicházejí zakázky na vybavení interiéru bytů, ale také projekty na stavbu rodinných domů a letních sídel, na nichž si bude moci mladý architekt konečně prověřit znalosti získané během studia v Kotěrově ateliéru a také využít praktické zkušenosti a dovednosti v práci s dekorem, jež nabyt v době stavby královéhradeckého okresního domu.

---

⁷⁰ Zdeněk WIRTH: Okresní dům v Hradci Králové, in: Volné směry X, 1906, 298.

⁷¹ NOVOTNÝ (pozn. 9) 34.

⁷² Der Architekt X, 1904, tab. 118.

⁷³ Uvedený jako Kotěřův spolupracovník hned po odchodu O. Novotného v letech 1904-1908. NOVOTNÝ (pozn. 9) 141.

⁷⁴ Zdeněk LUKEŠ: Raná tvorba 1898-1905, in: Vladimír ŠLAPETA (ed.): Jan Kotěra, 1871-1923; zakladatel moderní české architektury, Praha 2001, 119.

⁷⁵ BENEŠOVÁ (pozn. 16) 411

4 Rodinné a vilové domy

Rodinné a vilové domy, dříve luxusní výsada nejbohatší elity, si na konci 19. století může dovolit stále větší počet příslušníků středních vrstev. Finanční možnosti této společenské vrstvy jsou však omezenější a tak se musí spokojit s menšími pozemky a tedy i menšími stavbami. Z hlediska dispozičního řešení rodinného domu to znamená nahrazení původní rozlehlé kompozice centrální dvorany obklopené dalšími místnostmi, moderní „přeskupenou“ dispozicí.⁷⁶ Dům byl většinou zarovnán k jedné straně pozemku, aby se vytvořilo místo pro zahradu, proto se projektanti snažili umístit provozní části domu do ulice a k severu, zatímco obytné místnosti do zahrady a k jihu.⁷⁷ Tyto zásady byly dodržovány i Otakarem Novotným, který ve svých návrzích často umožňoval majitelům vstupovat do svých zahrad skrze terasu lodžii, či zápraží přímo z obývacího pokoje nebo ložnice domu.

Z hlediska formotvorného jsou Novotného rané realizované vily spjaté s tvorbou jeho učitele Jana Kotěry. Avšak Kotěřův program o umělecké pravdivosti, konstruktivnosti a účelnosti je prozatím u obou architektů spíše skrytou tendencí. Zpočátku Novotný užívá štukový dekor v podobě rostlinných motivů, s pomocí něhož ovšem podporuje tektonicky významná místa na stavbě, později pod vlivem Jana Kotěry se připojuje k módě inspirované tradičním lidovým stavitelstvím, která se prostřednictvím myšlenek anglického hnutí Arts and Crafts šířila Evropou. Na počátku století obecně přetrvával názor o vysoké kultuře bydlení Angličanů. Rodinné domy britských architektů Charlese A. Voyseyho, M. H. Baillieho Scotta či Charlese R. Mackintoshe a jimi vyjádřené nové názory na bydlení, se staly v okruhu moderních architektů oblíbenými vzory.⁷⁸ [10, 11] Novotný své výtvarné prostředky stále zjednodušuje, rostlinný ornament abstrahuje, až mizí zcela a do svých projektů vnáší logicky ucelený funkční prostor, který reaguje na vzrůstající nároky na komfort bydlení i soudobé trendy (např. vily v Újezdě nad Lesy a v Senohrabech).

Přechod ke stále jednoduššímu architektonickému vyjadřování Otakara Novotného podnítily nejen výše zmíněné vlivy, ale také myšlenky nové, které se v pražském prostředí koncentrovaly z ohnisek moderní architektury po celém světě. V tomto ohledu pomohl české moderní architektuře opět Jan Kotěra, který mezi lety 1904 až 1906 navštívil mimo jiné USA, Anglii a hlavně Holandsko,⁷⁹ kde se v praxi mohl seznámit s myšlenkami pokrokového

---

⁷⁶ ŠVÁCHA (pozn. 21) 36.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ ŠLAPETA (pozn. 58) 15-17.

⁷⁹ Rostislav ŠVÁCHA: Vrcholné období, 1906-1912, in: Vladimír ŠLAPETA (ed.): Jan Kotěra, 1871-1923; zakladatel moderní české architektury, Praha 2001, 142.

architekta Hendrika Petrusa Berlageho, jenž tvořil, za pomoci přísného geometrického řádu, stavby podléhající logice, se záměrně plošným průčelím a velmi omezeným dekorem.⁸⁰ Tyto Kotěrovy poznatky z cest, jež byly následně publikovány v uměleckých periodikách,⁸¹ oživily jeho teze vyřčené již v roce 1900⁸² a vyzvaly české modernisty, aby při tvoření upřednostňovaly účel architektury před její formou. A protože se o Otakaru Novotném říká, že to byl *muž střízlivý, jehož konání se řídilo úvahou a rozumem*,⁸³ vydal se na cesty za poznáním nových architektonických možností osobně.

V roce 1908 navštívil Otakar Novotný společně se severním Německem a Belgií, také Holandsko,⁸⁴ kde jej, jak je patrné z dalšího vývoje, zaujala technika režné cihlové stavby, která má v této zemi hlubokou tradici. [12] Novotný se díky této silné holandské inspiraci, ovlivněn rovněž soudobou tvorbou Jana Kotěry a teoriemi architekta H. P. Berlageho,⁸⁵ oprostil od „*zdobných prvků, jež z této techniky přímo nevyplynou*“⁸⁶ a dospěl ke geometrické formě hladkých průčelí, která skladbou hmot reagují na vnitřní dispozici stavby.

Nové zkušenosti promítl architekt Novotný také do projektů rodinných domů, při jejichž realizacích nejen že dovedl práci s režným zdivem k dokonalosti, ale zabýval se i celkovou koncepcí moderního bydlení, ať to bylo otázkami, které se týkaly vnitřní dispozice domu, interiéru či zahrady.

Vilová architektura byla totiž pro architekty počátku století velké téma. Se vznikem časopisu *Styl – měsíčníku pro architekturu, umělecký průmysl a stavbu měst*, se konečně vytvořila platforma modernistů pro diskuzi o nejsoučasnějších problémech tohoto oboru. Již druhý ročník⁸⁷ přinesl tematické články s fotografiemi rodinných domů z domova i z ciziny, úvahy o interiéru, zahradách a bydlení, mnohé z pera Otakara Novotného.⁸⁸

Novotného rozmanitá tvorba mezi lety 1908-1912, zahrnující rodinné domy, sokolovny a Štencův grafický ateliér, je – co se týče použitých principů a forem navzájem velmi provázána. Již od počátku svého tvůrčího období Novotný rozvíjí pro něho typický

---

⁸⁰ ŠLAPETA (pozn. 58) 23.

⁸¹ V roce 1906 byly ve Volných směrech uveřejněny reprodukce Berlageho burzy v Amsterdamu (dokončené v roce 1903) s komentářem kunsthistorika Willema Vogelsanga, viz: Willem VOGELSANG: H. P. Berlage, in: Volné směry X, 1905-1906, 285-188.

⁸² KOTĚRA (pozn. 38)

⁸³ PEČÍRKA (pozn. 4) 194.

⁸⁴ PEČÍRKA (pozn. 4) 196.

⁸⁵ ŠLAPETA (pozn. 2)

⁸⁶ NOVOTNÝ (pozn. 9) 47.

⁸⁷ Styl II, 1909-10.

⁸⁸ Otakar NOVOTNÝ: Charakter zahrady, in: Styl II, 1909-1910, 187-188.

soubor výrazových prostředků, jež jsou v této „geometrické“ etapě ještě více zdůrazňovány a můžeme je nalézt i v pozdějších fázích jeho tvorby.

Vilové stavby zaujímají v díle architekta Otakara Novotného velmi důležité místo – tento architektonický typ se mu podařilo v logické posloupnosti, napříč tvárným vývojem stylových forem, detailně rozpracovat. Bohaté zkušenosti, které během projektování rodinných domů Novotný získal, mu otevírají cestu k dalším stavebním nabídkám, a to doslova. Zakázce na stavbu rodinného domu v Rakovníku vděčí za to, že byl stavebníkem doporučen k projektování sokolovny v tomtéž městě, naopak přípravné práce na sokolovně holické ho přivedly k realizaci domu pro místního starostu sokolské Jednoty.

4.1 První realizace

První praktické zkušenosti s projektováním rodinných domů, získal tehdy čtyřladvacetiletý architekt při přestavbě rodinného domu právníka a spisovatele Edvarda Lederera v Jindřichově Hradci (1904). [13, 14] Dům, jenž byl stavebníkem zakoupen v roce přestavby, stojí v souvislé starší zástavbě Pražské ulice. Asymetrická fasáda, ohleduplně začleněna do historického prostředí,⁸⁹ zaujme především velkým štítem s obloučkovým zakončením, který neprochází středem stavby, ale je společně s mírně vystupujícím segmentovým rizalitem umístěn mimo osu. Tato nesymetrickost poukazuje na vlivy anglické vilové architektury,⁹⁰ stejně jako motivy vysokého komína, balkonu v podstřeší a způsob propojení zadní části domu pomocí zaklenuté terasy se zahradou. [15] Avšak dekorativně-secesní výraz, který Novotný přestavbou fasády určil, se podle historika Rostislava Šváchy v mnoha prvcích shoduje s výše zmíněným Kotěrovým Okresním domem v Hradci Králové (1901-1904) na jehož realizaci se Novotný v menší míře podílel.⁹¹ [16] Porovnáme-li obě stavby, zvláště nápadný je motiv segmentově zaoblených vstupních a okenních otvorů a klenutého vikýře do ulice. Také kovové detaily zábradlí a štukový rostlinný dekor nesou znaky Kotěrova nedávného školení.

Původní dispozice staršího domu zapříčinila nepravidelné půdorysné rozvržení místností a také absenci pravoúhlých rohů v některých částech domu. Do vily vstupujeme předsíní se zaklenutým zdobeným stropem, v pravé části dříve sídlila Ledererova advokátní kancelář, v levé bychom našli ložnici a jídelnu, která se do hmoty stavby projevuje

---

⁸⁹ Oldřich DOSTÁL / Eva KONEČNÁ: Česká architektura 20. století a historické prostředí, in: Architektura ČSR XXIV, 1965, 638.

⁹⁰ František FÜRBAACH: Eduard Lederer a jeho dům v Jindřichově Hradci, in: Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecká a Třeboňská XXIX, 2009, 72.

⁹¹ Rostislav ŠVÁCHA: Vila Edvarda Lederera, in: ERBANOVA Eva, ŠILHAN Milan, ŠVÁCHA Rostislav: Slavné vily Jihočeského kraje, Praha 2007, 65-68.

vystupujícím rizalitem do ulice. V podkroví domu se nalézaly pokoje s balkony směrem do zahrady i do ulice. [17]

Ovlivnění zásadami anglického hnutí Arts and Crafts a britskými architekty Baillie Scottem a Voyseyem se při přestavbě tohoto domu projevilo i v dalších faktorech – stavba je těsně spjatá s místním prostředím, uspořádání vnitřních hmot se částečně odráží v exteriéru průčelí a roli zde hraje i tvůrčí jednota architektury a interiéru, neboť Novotný využil své zkušenosti z uměleckoprůmyslové školy, a pro jídelnu navrhl soubor nábytku s dekorativními vzorovanými pásy. [18]

Podobností ve štukovém dekoru a ve výrazném vysokém štítě si můžeme povšimnout na stavbě rodinného domu dr. Fialy v Praze Bubenči, jehož fotografie byla v roce 1906 uveřejněna v prestižním vídeňském časopise *Der Architekt*.⁹² [19] V blízkosti mimoúrovňové křižovatky Buštěhradské dráhy s Korunovační ulicí vznikla na začátku století skupina domů – dnes příznačně zvaná Pětidomí, tehdy Arbesova ulice. Rohovou parcelu omezenou komunikací, koupili v roce 1904 Jaroslav Fiala a Ludvík Fiala,⁹³ dvoupatrový dům na obdélném půdoryse se začal stavět o rok později.⁹⁴ [20-21] Fasáda do ulice je členěna vystupujícím rizalitem, který vrcholí dvojitým hrotitým štítem, opět se objevuje motiv obloučku tentokrát v atice nad balkonem. Podobně jako v předchozí stavbě i zde jsou naznačeny vlivy anglické architektury v podobě vysokých komínů, střešního vikýře, a členěného vstupu s verandou. Celkové pojetí domu však působí konzervativněji. Nejen zahradním průčelím, jež je osově symetrické a jak napovídá rozestavění oken, nachází se za ním pravidelně uspořádané pokoje s jídelnou ve střední části, kterou zvýrazňuje oblý rizalit s vysokým štítem a balkonem, na jehož výzdobu byly použity lidové motivy, ale také vysokým kamenným soklem, jež zabraňuje kontaktu se zahradou. Učitele Jana Kotěru, podobně jako na domě jindřichohradeckém, upomínají segmentově zaklenutá okna, zvlněná korunní římsa a také střídání hladké a hrubé omítky, jejichž kombinace Kotěra užíval na svých vilách počátku století.⁹⁵ Bohužel byly tyto charakteristicky rané znaky zničeny při přestavbě roku 1923.⁹⁶ [22-24]

Z dispozice a charakteru raných Kotěrových vil vyšel Otakar Novotný při stavbě vily dr. Žižky v Újezdě nad Lesy.⁹⁷ Tato malá obec se začala rozvíjet až v období tzv. „pražské

---

⁹² *Der Architekt* XXII, 1906, 35.

⁹³ Václav VOJTÍŠEK: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy IV., Praha 1923, 215.

⁹⁴ Pavel VLČEK (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, 455-56.

⁹⁵ S tím rozdílem, že Kotěra užívá hrubou omítku na spodní části domů (např. Máchova vila v Bechyni (1902) a Suchardova vila v Praze (1904), Novotný na horní. Viz dům v Bubenči či vila v Újezdě nad Lesy.

⁹⁶ SVOBODA / LUKEŠ / HAVLOVÁ (pozn. 20) 187.

⁹⁷ Dříve se obec jmenovala Újezd u Jiren.

kolonizace“ v období mezi lety 1890-1914.⁹⁸ Do vesnice se stěhují obyvatelé z nedaleké Prahy, kteří si nechávají stavět především přepychové vily s historickým tvaroslovím.⁹⁹ Mezi nimi najdeme poměrně menší nenápadný domek s výrazem vesnické chalupy, který bychom v řadě historizujících solitérů v ulici snadno přehlédli. [25]

Obdélnou stavbu kryje hmotná přesahující střecha s atypicky lomenou valbou, Novotný tak opouští motiv vysokého štítu, a vila dostává intimnější charakter, jako by se před okolní na odív se vystavující vyšší zástavbou obracela spíše do sebe či chtěla ve vzhledu „přitlačené“ střechy přijmout charakteristický rys původní vesnické zástavby. Štítovou část oblého rizalitu zdobí hrázděný arkýř, vstup je veden předsíní otevřenou neúplným obloukem. Zahradní průčelí se otevírá mírně vyvýšenou verandou. Dům má sympaticky přehlednou a úsporně řešenou dispozici. Po vstupu do předsíně, jež je komunikačním uzlem domu, máme po levé ruce v rohu stavby umístěno schodiště, po pravé ruce prostornou kuchyni, zbytek přízemí ponechal architekt pro neobvyklé, ale z dnešního pohledu vysoce moderní a komfortní spojení prostoru jídelny a obývacího pokoje. Fasáda vily je po celém obvodu zdobena vlnovkou, která rozděluje plochu hladké a hrubé omítky¹⁰⁰ Dekorace ztratila, oproti předchozím příkladům Novotného rané tvorby, svou plastičnost a projevuje se pouze plošně jako zpestření hrázdění nebo ve vyřezávaných detailech – například ve tvaru srdíček na okenicích. [26-32]

Otakar Novotný se v této vile snažil spojit tradici domácího lidového stavitelství s vlivy anglické vilové kultury. Dopomohla mu k tomu znalost Kotěrových raných vil, s nimiž se zřejmě setkal během studia v jeho ateliéru – jednak podobně dispozičně řešené vily Herbenovy v Hostišově (1901-02), která se do ulice otevírá rovněž polovalbou, arkýřem a oválným vstupem a také vily Máchovy v Bechyni (1902-03) [33, 34] s níž sdílí poučení „Anglii“, což se zde projevilo v malebnosti uspořádání prostorů, v přívětivém spojení interiéru vily se zahradou, v zaobleném rizalitu i v motivu vystupujícího těla komína z plochy fasády.

Všechny tři domy postavené mezi lety 1904-1905 jsou mezi sebou velmi nenápadně propojeny oněmi „*přírodními tvary a čarami*“ jak je nazývá ve své stati Jan Kotěra¹⁰¹ – jedná se o velice jemný dekor v podobě až graficky zjednodušených rostlinných rozvilin - které jsou doplněny spirálkami a abstrahovanými květy či listy. V tomto období se stávají poměrně výrazným poznávacím znamením staveb Otakara Novotného. Podobně jemný ornamentální a

⁹⁸ František HOLEC: Kronika Královské Prahy a obcí sousedních IV., Praha 1996, 182.

⁹⁹ Pohlednice, pan Vladimír Bartejs, in: <http://ujezdnadlesy.webnode.cz/>

¹⁰⁰ Viz pozn. 95.

¹⁰¹ KOTĚRA (pozn. 38) 180.

rostlinný dekor nalezneme například na Kotěrově Trmalově vile ve Strašnicích (1902) nebo na Máchově vile v Bechyni (1902). Motivy spirál, které jsou zakončeny stylizovaným lístkem, použil Jan Kotěra v interiéru českého oddělení na Mezinárodní výstavě v St. Louis (1904). Avšak tento specifický typ dvou souběžně zvlněných vertikálních linií zakončených stylizovaným listem nebo květem se objevuje na výzdobě interiéru zasedací místnosti okresního hejtmanství v Jindřichově Hradci (1904) a také na zmíněných Novotného domech – na nichž jsou navíc vloženy do trojúhelníkového klínu, který vznikl použitím hrubé a hladké omítky na fasádě, těmito trojúhelníky jsou nejčastěji zvýrazňovány nároží stavby, eventuelně jiná místa – například vstupní části domu, jako se tak děje na průčelí vily v Újezdě nad Lesy či na stropu vstupní předsíně domu v Jindřichově Hradci. Je možné, že se jedná buď o převzatý Kotěrovův motiv z doby tvorby zasedací síně v Jindřichově Hradci, nebo je autorem (částí) interiéru Otakar Novotný. Jistě by bylo zajímavé si prohlédnout detaily dalších návrhů obou autorů. [35, 36]

Do této rané skupiny budov můžeme zařadit také návrh na rodinný dům z roku 1906, publikovaný v tomtéž roce v časopise *Der Architekt*.¹⁰² Jedná se o kombinaci vily a venkovského domu s hrázděnými prvky. V návrhu se objevují Novotného motivy, které využil již na předchozích stavbách – zejména vystupující rizalit s vysokým štítem a obloučková atika jako na domě bubenečském. Plochy fasády jsou doplněny charakteristickým jednoduchým rostlinným dekorem a spirálami. Zajímavým detailem je zvýraznění štítu vsazením obloučku se stylizovanou květinou. Z prvků lidového stavitelství jsou v návrhu použity dřevěné stavební konstrukce a kamenná podezdívka. Vnitřní „přeskupená“ dispozice – se schodišťovou halou obklopenou na jih situovaným rozměrným obývacím pokojem a na sever obrácenou kuchyní a jídelnou – vyjadřují, že se Otakar Novotný zabýval soudobými otázkami v problematice rodinného bydlení. [37-39]

Typ rodinného domu s hrázděnými prvky Novotný plně rozvinul při stavbě letní rezidence v jedné ze středočeských villegiatur – zvané Senohraby. Již od konce 19. století byly Senohraby zajímavou lokalitou, kam se sjížděla na letní rekreaci řada zámožných osobností z Prahy. Nemalou zásluhu na tom mělo zřízení železniční stanice v Senohrabech roku 1897, obec se stala významným střediskem, což započalo značný stavební ruch.¹⁰³ Do

---

¹⁰² Der Architekt (pozn. 92) 40.

¹⁰³ Marta PŘIBÍKOVÁ: Historie Senohrab, in: Senohrabská hláška 9/2007, 7.

své nové letní vily si po roce 1907¹⁰⁴ přijížděl odpočinout od rušného života ve městě i vysokoškolský profesor chemie Emil Votoček.¹⁰⁵ [40, 41]

Vila je ukryta mezi stromy na rozlehlém svažitém pozemku. Otakar Novotný využil zajímavé situace a nad suterénem, které je ve formě kamenného soklu vetknuto do svahu, vystavěl společně s přízemím a podkrovím i vyhlídkovou věž, tedy jakousi rozhlednu, díky které měli majitelé výhled po krásách Posázaví. Do údolí se vila otevírá dřevěnou prosklenou lodžii. Hlavním výrazovým materiálem se na této stavbě stává dřevo, kterému je určena jak funkce konstrukční tak dekorativní. Hrázdní je použito na celé ploše fasády, malebné spojení omítky se dřevem dotváří na severní – vstupní straně trojosý hrázděný arkýř s rostlinnými motivy, jež jsou jedinými malovanými prvky na průčelí. Dekor je zredukován a jeho výraz přechází do ozdobné profilace dřevěných trámů a do vyřezávaných detailů okenic. Malovaný i vyřezávaný dekor je v menší míře užit i v interiéru, kde se však - hlavně na schodišťové hale – uplatňuje sám materiál dřeva. [42-44]

Otakar Novotný v této realizaci efektně využil možnosti, které mu poskytl svažitý terén, spjatost s okolním prostředím a ctění genia loci, vyjádřil – v duchu myšlenek architekta M. H. Baillie Scotta¹⁰⁶ – také bohatým užitím dřeva a omezením výzdoby, kterou mohl v klidném prostředí přírody vnímat jako rušivý element.

Dobově a částečně i stylově je domu blízké další Novotného dílo, Riemerova vila (1906) v Sankt Gilgenu u horského jezera Wolfgangsee v rakouském regionu Salzkammergut.¹⁰⁷ [45] Novotný, jako by zde spojil dvě své polohy: městskou rodinnou vilu a hrázděný dům. Kolmo do sebe vsadil hmotu hrázděné konstrukce – s okenicemi, profilovanými trámkami a výrazným dřevěným balkonem procházejícím přes dvě patra boční a čelní fasády, jenž je spjatý s místním horským prostředím a tradicí – s bíle omítnutým oblým rizalitem, do kterého je vloženo schodiště osvětlené velkými okny spíše „městského“ charakteru a jenž je zakončen hrotitým štítem známým z Novotného realizace vily v pražské Bubenči. Dispozice interiéru je řešena symetricky podle středové osy, jež prochází verandou zahradního průčelí a zmíněným schodištěm v hale, oddělujíc od sebe do zahrady směřující hmotově shodné prostory jídelny a obývacího pokoje. V patře se nachází trojice pokojů se vstupy na rozložitý balkon rovněž směřující do zahrady, toalety a koupelny jsou dle zásad otočeny na opačnou stranu domu.

¹⁰⁴ Patrik LÍBAL: Studie k sociálnímu a kulturnímu fenoménu vily, in: Sborník ing. arch. Jarmile Líbalové, Praha 2011, 12.

¹⁰⁵ Soupis architektonického díla. ŠLAPETA (pozn. 2) nepag.

¹⁰⁶ Mackey H. BAILLIE-SCOTT: Houses and gardens, London 1906; v českém překladu: Dům a zahrada, Praha 1910.

¹⁰⁷ Miroslav KAŇKA: Rodinné domy Jana Kotěry ve východních Čechách. Hradec Králové 2008, 34.

4.2 Vila nakladatele Jana Otty na Zbraslavi

Vila, již si nechal postavit majitel významného pražského nakladatelství Jan Otto mezi lety 1908-1909, má podle badatelů v Novotného tvorbě zvláštní postavení. Stojí na předělu formového vývoje Novotného typu rodinného domu a vůbec na konci, či na počátku změny vedoucí k vytvoření osobitého architekta stylu – zatímco vrcholí autorův dekorativní folklorní výraz, formuje se pro něj typický soubor používaných architektonických prostředků, které později rozvede za pomoci režného zdiva.

Ottova vila představuje vzhledem k použití světlé štukové omítky a nezvyklého pro Novotného tvorbu atypického dekoru, stavbu výjimečnou. O tom, že nestojí v architektonické tvorbě Otakara Novotného zcela osamocena, by nás však mohly přesvědčit další Novotného projekty.

Za jakýsi mezičlánek, který dopomohl Novotnému se oprostit od motivů lidového stavitelství, může být považována vila vrchního ředitele Městské spořitelny pražské Otakara Cmunt¹⁰⁸ postavena v roce 1907 v Jihočeských Čimelicích. [46, 47] Jednoduchá hmota domu s mansardovou střechou se svým symetrickým hladkým průčelím, které je ozvláštněno pouze zvlněnou korunní římsou, hlásí ještě k vlivům Kotěrova okresního domu v Hradci Králové nebo k Novotného vile v Bubenči. Rostlinný dekor však zcela vymizel – plochu fasády člení pouze štuková profilace probíhající přes okna v prvním patře, jemně naznačený štukový arkýř a kamenná bosáž soklu. Právě jemnou modelací štukové profilace a symetrickým průčelím pod mansardovou střechou otevírá tato stavba cestu k vile Jana Otty na Zbraslavi.

Ottova vila byla pojata jako malebný letní dům situovaný na protáhlém zahradním pozemku blíže k ulici. Vchod západního průčelí je zaklenut vysokým loubím v trojosém rizalitu, jež zasahuje do mansardové střechy širokým lehce zvlněným štítem. Jižní průčelí lemuje terasa se vzdušnou pergolou, která je propojena s další terasou při východním průčelí, to je spojeno se zahradou monumentálním schodištěm. Dispozice domu je řešena za pomoci patrové sloupové haly, do níž ústí okolní místnosti. [48-52]

Určitá stylová odlišnost v rámci Novotného architektonického díla je vykládána různě – jednak jako výsledek silných preferencí ze strany významného stavebníka a jejich následného přijetí schopným architektem,¹⁰⁹ nebo jako syntéza řady rozvíjejících se tendencí, mezi které patřila vlna neobiedermeieru, jež ovládla habsburskou monarchii v předválečných

---

¹⁰⁸ Soupis architektonického díla. ŠLAPETA (pozn. 2) nepag.

¹⁰⁹ MICHL (pozn. 17) 82.

letech.¹¹⁰ K druhé možnosti odkazují detaily dekorativní výzdoby – empírové prvky využívající antické tvarosloví - například mutuli s kapkami na římse, pletencové vlysy stylizované vejcovce; a také figurální výzdoba – postavy putti nesoucí girlandy. Podobný motiv v monumentálním měřítku použil Jan Štursa, když svými mohutnými figurami v „archaickém řeckém stylu“¹¹¹ dotvořil pravou vstupní fasádu Kotěrova pavilonu obchodu a průmyslu na Jubilejní výstavě Obchodní a živnostenské komory v Praze v letech 1907-1908. (obrázek) I zde mají postavy do rukou vložen motiv dlouhé girlandy. Otakar Novotný tuto Kotěrovu realizaci jistě dobře znal, neboť na výstavě prováděl instalaci expozice Grafického závodu nakladatele Jana Štence.¹¹² [53, 54]

Přes celkovou dekorativnost architekt nezapomněl především na vybudování logické a funkční vnitřní dispozice, která nese poučení anglickými vlivy – také ve zmíněné dvoupatrové hale.

4.3 Vily z režného zdiva

Mezi lety 1908-14 vzniká soubor obytných budov, jejichž hlavním tématem je režné zdivo, zároveň v tomto období po holandské cestě, v součinnosti s projektováním, začíná Otakar Novotný publikovat i své teoretické názory. Ve stati Tvoření formy v architektuře vydané v roce 1912,¹¹³ tedy v době, kdy architektova stavební činnost dosahuje vrcholu, Novotný navazuje na svého učitele Jana Kotěru a požaduje po moderní architektuře, aby se její prostorová koncepce vyvinula z účelu stavby, který přirozeně rozdělí průčelí a zvolí vhodný materiál, a rovněž aby její nová forma, co nejjasněji vyjadřovala účel a byla co nejjednodušší.

Novotný své myšlenky uplatňuje i při stavbě rodinných domů, rozvíjí typ centrální halové dispozice, která se hmotově odráží ve vnější kompozici domu. Hlavním výrazovým prvkem se stává kombinace materiálů – druhů cihelného zdiva a využití jejich barevnosti a textury, díky čemuž Novotný vytváří ornament výhradně skladbou cihel.

Jako první zakusil architektovy variace s režným zdivem akademický malíř a učitel rakovnické reálky František Lexa. Od Otakara Novotného, spolužáka z Uměleckoprůmyslové školy,¹¹⁴ si nechal mezi lety 1908-1909 zpracovat projekt na rodinný dům¹¹⁵ situovaný na

¹¹⁰ Dita DVORÁKOVÁ, Pavel ZATLOUKAL: Vila Jana Otty, in: Petr KRAJČI (ed.): Slavné pražské vily, Praha 2008³, 190.

¹¹¹ ŠVÁCHA (pozn. 79), 146.

¹¹² Instalace výstav. ŠLAPETA (pozn. 2) nepag.

¹¹³ Otakar Novotný: Tvoření formy v architektuře, in: Styl IV, 1912, 3-10.

¹¹⁴ Šárka KOUKALOVÁ: Vila Františka Lexy, in: Rostislav ŠVÁCHA (ed.): Slavné vily Středočeského kraje, Praha 2010, 126-129.

volné parcele, poblíž sadové aleje, která směřuje k historickému jádru Rakovníka. [55] Stavba vznikla o rok později.¹¹⁶ Fasáda je šedým struskocementovým zdivem pokryta jen částečně, většinu ploch zaujímá světlá hladká omítka. Důležitým architektonickým činitelem je především tvorba prostoru a skladba vnitřních hmot, jež je jasně patrná i v exteriéru budovy, ta se odvíjí od centrální schodišťové haly, jejíž prostor vytváří hlavní průčelí – hladké, pokryté cihelným obkladem, rytmičované pomocí pěti úzkých oken, která jsou přetrnuta římsou a znovu se objevují v ploše štítu. Nad okénky je s pomocí skladby cihel vytvořen mírný oblouk, což může upomínat na motiv zvlněné korunní římsy, který architekt Novotný často užíval již od prvních realizací. Další objemy jednotlivých místností se rozkládají kolem haly – směrem do ulice přízemní obslužná část s motivem ploché střechy, který zde architekt Novotný použil poprvé, směrem do zahrady dva velké pokoje v přízemí, v podkroví ateliér stavebníka. Boční jižní průčelí patří velkému obývacímu pokoji spojenému s jídelnou a pokoji pro hosty v patře, ten je opatřen dekorativně pojatým balkonem, jehož rámování přechází do přízemní části domu. [56-62]

Na dispoziční typ rakovnické vily navazuje architekt Novotný v pojetí vily Jana Váni v Benešově u Prahy (1912).¹¹⁷ [63-64] I zde prostorovou kompozici ovládá ústřední hala, jež vystupuje z budovy ve formě průčelí. Architekt dal vile na rozlehlém pozemku jižně od historického jádra Benešova nepravidelný půdorys, jednotlivé místnosti se samostatně projevují ve vnější podobě stavby, jež graduje nápadným štítem zahradního průčelí. Hladká fasáda vily je tentokrát ze struskocementové šedé cihly provedena kompletně, ozvláštňuje ji červenými lícovkami obložený suterén, z cihel vyskládané okenní rámce a lizény a také výrazná odstupňovaná korunní římsa. Zahradnímu průčelí, jež má velmi střízlivý charakter, dominuje křivka vysokého štítu a řady odlišných okenních otvorů, z nichž vysoká francouzská okna orámovaná cihlami v barvě suterénu, patřila obývacímu pokoji a ložnici. [65-70]

V tomto období staví Otakar Novotný také dům v Holicích, který je kombinací domu řadového a rodinné vily. Dvoupatrový obytný dům se sedlovou střechou, situovaný v rohu hlavního holického náměstí, nás zaujme především svým světlým hladkým průčelím, vyvýšeným nad okolní zástavbu. [71-73] Stavebníkem byl Mudr. Čeněk Zemánek, jako dlouholetý starosta místní sokolské Jednoty inicioval stavbu holické sokolovny, již

---

¹¹⁵ Projekt byl uveřejněn v roce dokončení v časopise Styl, liší se malými detaily v rozložení okenních otvorů, hmotově odpovídá, in: Styl II, 1910, 23.

¹¹⁶ KOUKALOVÁ (pozn. 114) 127.

¹¹⁷ Šárka KOUKALOVÁ: Vila Jana Váni, in: Hana HERMANOVÁ, Rostislav ŠVÁCHA (eds.): Slavné vily Středočeského kraje, Praha 2010, 140-142.

projektoval rovněž Otakar Novotný.¹¹⁸ Přátelství utužené touto spoluprací přivedlo Zemánka k tomu, že architekta Novotného pověřil i zpracováním projektu na vlastní bydlení spojené s lékařskou ordinací. Za stavební parcelu byl vybrán nepravidelný, směrem do zahrady se rozšiřující, lichoběžníkový pozemek, na němž mezi lety 1911-1912 vyrostl dům z bílých cihel. Dobové fotografie ukazují uliční fasádu v původním rozvržení. Na průjezd v pravé části, do něhož se vcházelo dvoukřídlými vraty s půlkruhovým světlíkem, navazovala partie přízemí do hmoty stavby vsazeným schodištěm, tím se vstupovalo do místností čekárny, na níž dále navazovala ordinace.¹¹⁹ Navenek se obě místnosti otevíraly tabulkovými okny s půlkruhovými paprskovitě dělenými nástavci. Okna byla pomocí ráků odstupňované šambrány zapuštěna do fasády, podokenní prostor byl členěn cihelnými lizénami. První patro rozčleňuje sedm vysokých francouzských oken s ozdobnými mřížovými předsádkami. Patro druhé se do náměstí otevírá čtyřmi menšími okny, jež jsou navzájem odděleny trojicemi a po každé straně jedním, z cihel vyskládaných polosloupků zapuštěných do líce fasády. Průčelí završuje stupňovitě profilovaná korunní římsa. Koridorem průjezdu se dostaneme na dvorní stranu domu, z té vybíhá půlkruhový balkon, který je podepřen dvojicí štíhlých sloupů kruhového průřezu. Na balkon se vcházelo prosklenými dveřmi z ložnice v patře. Vnitřní dispozice domu byla řešena třítraktově. Jednotlivá patra spojovalo schodiště, které bylo osvětleno třemi nad sebe řazenými okny – trakt schodiště je na fasádě naznačen také změněnou skladbou režného zdiva. Dům byl doplněn o zahradní sloupový altán a přízemní budovu, zprvu využívanou jako stáj, později proměněnou na garáž. [74-78]

Sequensova vila, jež stojí na konci vývojové řady Novotného obytné architektury před první světovou válkou, dospěla svou režnou fasádou k přísnému formálnímu asketismu, jež tento materiál režného zdiva plně podpořil.

Rodinný dům učitele Františka Sequense, jež byl vystavěn v asanované části Podskalí,¹²⁰ tvoří urbanistický celek se dvěma sousedními domy architektů Josefa Chochola a Emila Králíčka. Novotný zde vytvořil prostou, tektonickou architekturu, jejíž vnější utváření vycházelo z uspořádání a funkce vnitřních místností. Jednopatrová budova nad zvýšeným přízemím, krytá mansardou s podkrovím, vznikla na půdorysu nepravidelného pětiúhelníku, daného situací nárožní parcely, k němuž náleží dlouhé nižší boční křídlo, ukončené plochou střechou s terasou. [79-80]

Fasáda z šedého režného zdiva je členěna průběžnými římsami a pravidelným rastrem oken, která jsou umístěna do lizénových rámců. Tyto prvky zvýrazňují strohý tektonický

¹¹⁸ PANOCH (pozn. 25) 8.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ BAŤKOVÁ Růžena a kol.: Umělecké památky Prahy: Nové Město. Vyšehrad, Praha 1998, 752.

charakter budovy, jež je obohacen pouze proměnami ve skladbě cihel například užitím nakoso kladených pásů cihel, které se nápaditě uplatňují především ve stupňovité korunní římse. Cihlový materiál doplňují kovové mřížky s motivy geometrických obrazců, jež kryjí skleněné výplně vchodových dveří a oken. V původní dispozici domu se počítalo s vytvořením tří samostatných bytů, které byly přístupné z hlavního domovního schodiště, to na sebe upozorňuje i navenek stavby ve tvaru mělkého rizalitu. [81-85]

4.4 Shrnutí

Posoudíme-li vývoj dispozičního řešení raných prací architekta Novotného, zjistíme, že je dosti různorodý. V prvních vilových stavbách v zásadě dodržuje „přeskupené“ rozčlenění místností dle jejích funkcí, v jeho realizacích se také začínáme setkávat s působením hmoty vnitřní dispozice na formu exteriéru, avšak vila v Bubenči a vila v St. Gilgenu je komponovaná pomocí středové osy. Výjimečnou je z tohoto hlediska vila v Újezdě nad Lesy, kde je interiér funkčně a přehledně propojen a také návrh vily z roku 1906, v němž architekt vyprojektoval podle moderních dispozic anglických domů schodišťovou halu obklopenou ostatními místnostmi. Odlišné principy komponování skladby interiéru mohly být zapříčiněny rozdílnými nároky klientů na reprezentativnost obydlí a také požadovaným účelem – jinak jsou architektem řešeny dispozice městské rodinné vily a jinak letního či venkovského domku.

Po roce 1908 se začíná Novotný více soustředit na vnitřní skladbu hmot, využívá centrální halové dispozice, aby dosáhl funkčně a logicky uspořádaného půdorysu. Kompozice rodinných domů jsou často asymetrické. Dle svých zásad Novotný navrhuje budovu zevnitř ven, jednotlivé místnosti a trakty jsou navenek jasně čitelné. Tyto principy můžeme vysledovat především ve vile Jana Váni v Benešově.

Konstrukční řešení svých budov podtrhuje architekt skladbou režného zdiva. Po návratu z Holandska kombinuje cihelný obklad nejprve s omítkou a využívá její vlastnosti spíše jako doplňující dekorativní prvek, který podobně jako dekor na prvních realizacích, akcentuje tektoniku stavby. Později přenechává cihelnému materiálu celou plochu průčelí. Obytný dům v Holicích je ve výrazu spjat s holickou sokolovnou a svou hladkou fasádou se hlásí především ke Štencovu domu. Postupně se Novotného architektonický výraz formuje až k radikální geometrizaci, kdy stavbu člení pomocí pravoúhlých rámců jako na vile Sequensově v Praze.

Architekt Otakar Novotný viděl stavbu rodinného domu, ostatně jako všechna svá díla, jako kompletní umělecké dílo. Nespokojil se pouze s projektováním exteriéru domu, ale vždy

navrhoval také interiér včetně nábytku, textilních doplňků, lustrů svítidel či dveřních klik. Důraz kladl rovněž na „*architektonicky jasné a přehledné rozvržení zahrady*“, jež je „*velkým činem a správné vyřešení jejího typu tvrdým oříškem*“.¹²¹

---

¹²¹ NOVOTNÝ (pozn. 88) 187-188.

5 Obchodní a obytný dům nakladatele Jana Štence

Dům nakladatele uměleckých publikací Jana Štence (1909-11), je považován za dílo mimořádné, výtvarně odlišné od většiny tehdejší produkce. „*Jeden z prvních moderních domů pražských*“¹²² oceňovaný nejen pro estetické kvality, které se projevují především v materiálu, ale také pro zvládnutí dispozičně složitého úkolu, jenž zahrnoval kromě funkce obytné, také prostory grafické výroby, administrativy a prodejní síně.

Estetické kvality stavby jsou nepopíratelné, Otakar Novotný zde naplno projevil své okouzlení cihelnou architekturou po návratu z „*holandské cesty*“,¹²³ kde se pravděpodobně seznámil s „*architekturou holé zdi*“¹²⁴ nizozemského architekta Hendrika Petrusa Berlageho. Štencův dům, však také pomohl vyjádřit Novotného teze o nadřazenosti účelu stavby a její prostorové koncepce nad formou.

5.1 Budova v místním kontextu

Štencův dům se nachází v Salvátorské ulici na Starém Městě v Praze v blízkosti Pařížské ulice. Náhodný kolemjdoucí si jeho ploché fasády zarovnané v blokové zástavbě úzké, ostře lomené ulice všimne jen výjimečně. Sám Jan Štenc si chválil poněkud skryté umístění domu „*v tiché uličce Salvátorské, vzdálené sotva sto kroků od velkého střediska pražského a přece tak nerušené jako spící zátoka*“.¹²⁵ Půjde-li ulicí dušní, oči přitáhne spíše monument kostela sv. Salvátora, při jehož jižní straně byly před asanací seskupeny budovy bývalého paulánského konventu a jejich odbouráním vznikla po roce 1899 právě Salvátorská ulice.¹²⁶ [86] Přejde-li však ulicí Kostečnou směřující od rušné Pařížské třídy dále do nitra Starého Města, zjeví se mu Štencův dům zpoza rohu kostela svým čelem. [87]

5.2 Popis budovy

Komplex Štencova domu, vkomponovaný již mezi stojící budovy¹²⁷ na nepravidelnou polygonální parcelu – v té době jednu z mála nezastavěných v asanačním plánu Starého Města,¹²⁸ zasahuje svou vnitřní hmotou, jež je členěna dvorem a atriem, hluboko do nitra bloku. Skládá ze tří rovnoběžných křídel paralelních se Salvátorskou ulicí a z příčného spojovacího traktu na západní straně areálu. Třípatrové uliční křídlo, navýšené mansardou je

¹²² PEČÍRKA (pozn. 4) 196.

¹²³ NOVOTNÝ (pozn. 9) 47.

¹²⁴ H. P. BERLAGE: Grundlagen und Entwicklung der Architektur, Rotterdam 1908.

¹²⁵ Jan ŠTENC: Předmluva, in: Ročenka Štencova grafického kabinetu, Praha 1917.

¹²⁶ František ŽÁČEK: Stehlíkův historický a orientační průvodce ulicemi hl. m. Prahy, Praha 1929.

¹²⁷ SVOBODA / LUKEŠ (pozn. 19) 31.

¹²⁸ Antonín MATĚJČEK: Dvacet let, in: Dvacet let Štencova grafického závodu 1908-1928, Praha 1928, 13.

kryto sedlovou střechou, do jejíž šikmé plochy je po celé délce vloženo čtvrtválcové pásové okno fotografických ateliérů. Uvnitř, ale také v ploše průčelí, se člení na nájemní dům, který je přístupný samostatným schodištěm a na luxusnější obytný dům s kanceláří nakladatele, k němuž vede z průjezdu náročně architektonicky ztvárněné schodiště s vestibulem, vyšší patra jsou přístupná schodištěm, jež je součástí dvorního průčelí. Dvorní křídla domu, dříve sloužící k provozu grafického závodu, jsou přízemní až jednopatrová, krytá plochými střechami.¹²⁹ [88, 96]

Přestože dům sestává z několika budov, architektonicky nejvýznamnější částí je jeho uliční křídlo, především pak reprezentativní průčelí směřující do Salvátorské ulice. Široká třípatrová uliční fasáda zaujme především svou hladkou plochou, jež je rozčleněna pouze jemně naznačenou hmotovou sestavou reagující na vnitřní uspořádání domu, kdežto přízemí s výkladci a průjezdem do dvora po celé délce člení symetricky opakující se motiv.[89] Architekt zde vytvořil kontrastní rámce – které jsou projmuty vysokými nikami – zhotovené položením průběžné římsy, z bíle polévaných cihel kladených na výšku ve třech řadách, na pilíře sestavené ze stejného materiálu. Nad římsou jsou pilíře završeny bílými hlavicemi, jejichž stupňovitý tvar je dán skladbou a oblým zakončením cihel. Stejně uspořádání prostupuje do průjezdu a pokračuje do schodišťové haly. S bílým orámováním přízemí kontrastuje tmavě červená fasáda vyšších pater, jež je zbudována z režného zdiva. V cihelné ploše průčelí stejně tak dobře vynikají bíle orámovaná vysoká okna, která dodržují rytmus přízemí vytvořený pomocí bílých rámců. Za úzkými francouzskými okny druhého a třetího patra se nacházela kancelář a byt nakladatele Jana Štence, proto se uspořádání a typ oken pravé části domu mění a její exkluzivní charakter je podpořen umístěním balkonu na mohutné cihlové konsoly. Uliční průčelí, nad dekorativně pojatou stupňovitou římsou, pokračuje tubusem střešních oken ateliérů a je zakončeno výraznou atikou z dekorativně uspořádaných cihelných obloků připomínajících arkády. Průčelí do dvora je ve svém výrazu ještě úspornější. Hladká plocha fasády, která je společně s celým dvorním traktem vyvedena ve světlém režném zdivu, je členěna množstvím oken, která svou velikostí a tvarem odpovídají funkčním požadavkům za nimi uspořádaných místností. Tato plocha je vyrušena pouze odlišným rytmem cihelné skladby na schodišťovém traktu a umístěním balkonů v patrech. Po celé délce je průčelí korunováno mohutnou stupňovitou římsou. [91-93]

Průjezdem z ulice a vestibulem vstupní části nízkých dvorních křídel pracoven se dostaneme do atria mezi nimi. Boční stěny jsou vyplněny rozměrnými okny, na jedné straně

---

¹²⁹ Podrobnější popis nalezneme v: Pavel VLČEK a kol.: Umělecké památky Prahy. Staré Město. Josefov. Praha 1996, 502-503.

mají parapet a cihlové meziokenní sloupky, na straně druhé jen skleníkovou stěnu se subtilní konstrukcí. Ateliéry, pracovny grafiků tak měly dostatek rozptýleného denního světla. V průčelní stěně vytvářejí cihly ve výrazném ústupkovitém reliéfu plastiku kašny, na straně vstupní je patro lehce předsazeno oblým rizalitem. [90, 94-95]

5.3 Detaily materiálu

V celém areálu Štencova domu byl architektem Otakarem Novotným kladen důraz na prvotřídní detaily, ať už se jedná o specifické tvary oken, skladebné hříčky s cihlou či soulad interiéru s celým domem. Jednotlivé prvky Novotný v rámci své stavby rozvíjí, variuje a také násobí. Na stavbě Štencova domu si Novotný, rovněž díky specifickému materiálu, obohatil svůj výrazový slovník a vytvořil motivy, které se, jak jsme mohli výše poznat na stavbách rodinných domů, staly jeho osobitým projevem.

V první řadě, je to samo užití rezného materiálu v různých barevných odstínech, od temnější červeně po bílou, které jeho následující předválečnou tvorbu charakterizuje. Do práce s cihelným materiálem vnáší Novotný hravost i monumentalitu. Skladbou cihel, jejich horizontálním nebo vertikálním užitím, fasádu člení a rytmitizuje. Změnu polohy rezného zdiva, jak v jeho orientaci, tak vytvářením soustředných nebo spirálovitých kompozic logicky čtyřúhelného formátu, užívá Novotný na fasádě především ke zvýraznění konstrukčních prvků, jako například v nadokenním prostoru, nebo k přiznání hmoty schodiště uvnitř budovy. Zároveň těmito motivy dotváří charakter stavby, což můžeme ilustrovat cihelnou podlahou atria Štencova domu, která je vyskládaná ve vzoru „rybí kosti“.

Cihelný materiál Novotný nepoužívá pouze v plochách, nýbrž jej komponuje do architektonických prvků, které souvisí s tektonikou stavby, vytváří jimi okenní parapety, pilíře, ustupující lisenové rámce.

Na naprosté většině staveb¹³⁰ Novotného „geometrického“ období nalezneme jednu z obměn stupňovité korunní římsy. V případě římsy Štencova domu a to zejména ve variantě směřující do dvora, ale také v případě jemu blízkého domu v Holicích (1911-1912), jde o velmi hmotný a výrazný prvek. Podobnou gradaci cihel nalezneme na konzolách balkonu Štencova domu nebo na kašně v atriu. [98a]

Motivem, který architekt na stavbě Štencova domu asi nejvíce rozpracoval, je klenutý oblouk. Jeho varianty ve formě slepých arkád nebo ústupkových portálu nalezneme po celé hmotě stavby několik – nejvýrazněji ční nad budovu zmíněná atika uličního průčelí, velmi

---

¹³⁰ Takto zvýrazněnou římsu nemá z cihelných staveb O. Novotného vzniklých v letech 1908-14 pouze sokolovna v Holicích.

originálním prvkem je několikrát odstupněný portál z bílých cihel v průjezdu obytné části a jakýmsi architektonickým bonbonkem je cihelné provedení zaobleného ustupujícího rohu v prostoru schodiště jedné z nízkých budov. [98 b, c, d] Nenápadnou avšak všudypřítomnou zajímavostí jsou zaoblené jak cihelné tak omítnuté rohy místností, které architekt Novotný s oblibou začleňuje i do interiérů svých dalších realizací. [98 e]

Výtvarně propracovaný a působivý je prostor hlavního schodiště a vestibulu, který reprezentuje majitele Jana Štence před vstupem do jeho kanceláře v prvním patře. Do interiéru haly pokračuje pomocí zaobleného schodiště motiv pilířů z bíle glazovaných cihel, jež jsou zakončeny náběžní římsou se zaoblenými vertikálně položenými cihlami. Po celé délce nese trojice pilířů pozoruhodný detail – rohy cihel jsou vždy z každé strany segmentově vykrojeny a vytváří tak ostré ozdobné plošky. [97] Halu vestibulu dotváří cihlové mozaiky na stěnách, šachovnicová dlažba a geometricky členěné sádrové stropy. V duchu geometrického dekoru se nese i vybavení interiéru pracovny nakladatele Štence. [101]

Cihelnému materiálu dělá na fasádě společnost kovové dekorativní zábradlí, proplétaných kruhových výsečí. Vstupní dveře schodišťového traktu zdobí kování ve tvaru soustředných kruhů protnutých úhlopříčkami čtverce, stejný motiv se nalézá na vstupním zábradlí domu v Benešově, na zábradlí francouzských oken domu v Holicích a také jako ochranná kovová výplň dveří a okének sokolovny v Holicích.

5.4 Teorie a vliv díla architekta H. P. Berlageho

Literatura se shoduje, že změnu výrazových prostředků v tvorbě architekta Otakara Novotného po roce 1908 zapříčinila jeho cesta do Holandska. Dalším podnětem měly být teorie o geometrických zákonitostech holandského architekta Hendrika Petrusa Berlageho.¹³¹ V roce 1930 píše historik umění Jaromír Pečírka o „*podniknuté cestě Holandskem, která vzbudila v mladém architektovi zájem o režné zdivo*“, tento fakt později potvrzuje sám Novotný v knize o Janu Kotěrovi.¹³² Podrobnější informace o cestě Holandskem bohužel chybí a tak můžeme pouze dedukovat, jaké impulsy se skutečně staly těmi zásadními, jež takto radikálně ovlivnily směr tvorby Otakara Novotného. Dostupné prameny neuvádí, která holandská města Novotný navštívil, ani zda obdivoval díla konkrétních architektů, nemůžeme tak potvrdit přímý vliv Berlageho realizací na Novotného tvorbu. Jisté ovšem je, že byly teorie nizozemského architekta mezi českými moderními tvůrci známy a reflektovány.

---

¹³¹ ŠLAPETA (pozn. 2)

¹³² NOVOTNÝ (pozn. 9) 47.

Nejprve Janem Kotěrou, který v roce 1905 podnikl společně se svými žáky z Uměleckoprůmyslové školy cestu do holandského Amsterdamu,¹³³ tu ale Novotný dle svědectví neabsolvoval.¹³⁴ Záhy poté byl v časopise *Volné směry* otištěn článek věnující se H. P. Berlageovi a jeho zásadám konstruování stavby pomocí „přímých linií“, „smělých cihlových oblouků“ a „ctění plochy“, která se promění v umělecké dílo díky „rytmickému rozčlenění a dobrým poměrům průlomů.“¹³⁵ V několika fotografiích byla představena Berlageova burza v Amsterdamu.¹³⁶ Zatímco Kotěra v letech 1906-1907 odkrývá tektoniku svých staveb užitím neomítaných cihel,¹³⁷ Novotný pracuje s hrázděnými konstrukcemi a abstrahovaným dekorem na stavbách letních vil. To se mění po roce 1908 a zmíněné cestě do Holandska. V průčelí vily v Rakovníku (1908-1909) kombinuje světlou omítku s obkladem ze světle šedých cihel a v roce 1909 se dostává ke stavbě Štencova domu v Praze, od tohoto momentu rozvíjí téma hladkého průčelí a geometrické skladby hmot z režného zdiva.

V roce 1907 vyložil architekt Berlage svou teorii během přednášky v curyšském uměleckoprůmyslovém muzeu,¹³⁸ o rok později vyšla tiskem pod názvem *Základy a vývoj architektury*.¹³⁹ Kniha se stala uměleckými časopisy často citovanou,¹⁴⁰ polemicky se nad portrétem *tvůrce nové bursy amsterdamské* zamyslel i F. X. Šalda,¹⁴¹ její recenzi a úryvek textu otiskl v letech 1910¹⁴² a 1911¹⁴³ také časopis *Styl*.

V procesu tvorby klade Berlage stěžejní důraz na aplikování geometrických zásad, které určují také základní tvary přírody. Aby architekti dosáhli stylové jednotnosti, vyvážené proporcionality a dobře řešeného půdorysu, mají užívat geometrii, což ilustruje na příkladech z doby antické i gotické. [104, 105] Stejným principem, v soustavu trojúhelníků a čtverců, rozděluje Berlage průčelí a půdorys svého návrhu amsterdamské burzy. [106] Zdůrazňuje také, že architekt má především tvořit prostory a nikoli navrhovat fasády. Zdi, jež vymezují prostor, mají zůstat hladké. „*Prací věcně jasnou rozumím, aby architektura zdi byla dekorací plošnou, aby vyčnívající části byly omezeny na ty, které přikazuje konstrukce. Z této*

¹³³ ŠVÁCHA (pozn. 79) 142.

¹³⁴ Josef MAYER: Studijní cesta, in: *Styl* XIV (XIX), 1934-35, 151-152.

¹³⁵ VOGELSANG (pozn. 81) 285-188.

¹³⁶ Dokončena v roce 1903, in: Stephen SENNOTT: *Encyclopedia of 20th-century architecture*, New York, London, 2004, 136.

¹³⁷ ŠVÁCHA (pozn. 79) 64.

¹³⁸ TEIGE (pozn. 3) 39.

¹³⁹ BERLAGE (pozn. 124)

¹⁴⁰ O přednášce H. P. Berlageově z posudku časopisu *Kunst und Handwerk*, in: *Styl* I, 1908-09, 74.

¹⁴¹ František X. ŠALDA: H. P. Berlage, Grundlagen und Entwicklung der Architektur, *Novina* II, 1909, 664-669.

¹⁴² Vilém Dvořák: H. P. Berlage, Grundlagen und Entwicklung der Architektur, in: *Styl* II, 1909-10, 115-116.

¹⁴³ H. P. BERLAGE: *Základy a vývoj moderní architektury*, in: *Styl* III, 1910-1911, 62-79.

*architektury zdi odpadá kolmé členění... Ve všech věcech budiž ukázána holá zed' zase ve své prosté kráse.*¹⁴⁴

Teoretické dílo Berlageovo reflektuje ve svých statích i Otakar Novotný, který začíná po roce 1909 publikovat v časopise *Styl*, domovské tribuně modernistů. Aktuální metody architektonického tvoření rozděluje Novotný na metodu organickou, která se chce vzepřít fyzikálním zákonům a vychází přitom z imaginárních sil tvůrčovy fantazie, a metodu tektonickou, jež plně respektuje materiál architektonického výtvaru a vychází z přírodních statických sil. „*Všichni estéti pokládají čistou formu tektonickou za kostru, jež je podkladem ornamentu a symbolice, které teprve dávají naším výtvorům pečeť uměleckou. Avšak postupuje-li architekt správně, tvoří celkově; pravý ornament není dekorací, nýbrž posledním uměleckým výrazem účelnosti.*“¹⁴⁵ Zásahu o uplatnění tektonických zásad přisoudil Novotný Gottfriedu Semperovi, Otto Wagnerovi a Holand'anu Berlageovi.¹⁴⁶ Své preference potvrdil Novotný ve statí *Tvoření formy v architektuře*.¹⁴⁷ Po nové architektuře požaduje, aby soustředila své síly na tvorbu zásadních zákonů a ne na tvorbu zdobivých elementů a detailních forem, neboť to odvádí od samé podstaty stavitelství. Východiskem je účel stavby, ten dá její půdorys, rozdělení průčelí i volbu materiálu. „*Tak vykonáno je architektem téměř vše: koncepce prostorová; stačí jen doplňovati.*“ Minimálním požadavkem nově nalezené „*nejjednodušší, nejjasnější, nejvýraznější*“ formy je, aby jí byl jasně vyjádřen účel a konstrukce. V duchu myšlenek Berlageho pak Novotný připouští, že v hledání požadované formy může dopomoci příroda, již lze geometricky doložit. Geometrické schéma, zdůrazňuje Novotný, znamená „*ulehčení*“ v hledání správných proporcí, „*nikoli jejich tvoření*“. Na závěr statí Novotný prohlašuje za jediný možný dekor ten „*geometrického původu*“, kterému je pomocí „*užití kvadratur, nebo jakéhokoli jiného metrického prvku, který je dle potřeby znásobňován, zajištěna určitost, rozhodnost a tedy i jednoduchost*“.¹⁴⁸

Dle detailů Štencova domu, jeho hladkého průčelí a geometrických prvků či rozložení hmot můžeme soudit, že Novotný znal výše zmíněné zásady a že se teorií architekta Berlageho mohl při jeho navrhování zabývat. Ovšem je možné, že se s těmito principy setkal v praxi během holandské cesty. Vzhledem k tomu, že byl architekt Berlage, uznávaný moderně smýšlející tvůrce, na začátku století mezi architekty Kotěrova okruhu znám, je pravděpodobné, v případě měl-li Novotný možnost během cesty do Holandska Berlageovi

¹⁴⁴ BERLAGE (pozn. 143) 62.

¹⁴⁵ Otakar NOVOTNÝ: Interiér, architekt a obecnstvo, in: *Styl* II, 1909-10, 67-70.

¹⁴⁶ Ibidem.

¹⁴⁷ Otakar NOVOTNÝ: Tvoření formy v architektuře, in: *Styl* IV, 1912, 3-10.

¹⁴⁸ Ibidem 7.

realizace navštívit, že tak učinil. Proto je zajímavé, se na tyto stavby z režného zdiva podívat podrobněji a pokusit se pomocí jejích výrazových prostředků zhodnotit, do jaké míry mohly být určující pro Novotného tvorbu.

Berlageova budova pojišťovny *De Nederlanden van 1845* v Haagu byla postavena v roce 1896,¹⁴⁹ přes množství detailů, okenních otvorů a sochařské výzdoby, drží budova výrazovou jednotu a soudržný celek. Průčelí je hladké, členěno řadami oken, v přízemí širokými obloukovými výkladci. Vstupní schodišťové trakty a motiv věže jemně vystupují z hmoty budovy. [107, 108] V souvislosti s tvorbou Otakara Novotného nás zaujme opakované užití arkád, obloukovitě zaklenutých oken a především motiv stupňovité korunní římsy, která se objevuje na Novotného objektech navržených po roce 1908. [109] Inspirativně mohly působit také interiéry pojišťovny, zejména vstupní vestibul, jehož schodiště rámuje cihelný půlkruhově zakončený ústupkový portál nebo schodišťová hala s cihelným obkladem naznačujícím pilastry. [110. 111]

Hmotově prostá budova odborů pracovníků diamantového průmyslu v Amsterdamu - *Algemene Nederlandse Diamantbewerders Bond* (1900), zvaná také *Burcht van Berlage*,¹⁵⁰ je rozdělena na dvě části, trojpatrové široké průčelí s řadami vysokých úzkých oken, jež je zakončeno obloučkovou atikou a vstupní partii na levém okraji domu, jež vrcholí obdélnou věží. [112] Proti jednoduchosti uliční fasády stojí překvapivá tvarová a barevná rozmanitost interiéru. Do vstupní části je umístěno arkádové schodiště, provedené ve velmi čistých, střídmych formách, ale v detailu velmi bohaté. [113] Za jistou zdobnělou aluzi na tento prostor a vůbec na motiv Berlageova pilířového schodiště, považuji hlavní schodiště Štencova domu.¹⁵¹ Porovnáme-li myšlenku skromného průčelí, které nás však zavede do prostoru bohatého na precizní detail a přesto výtvarně vyváženého – kde je režné cihle, přidáním barvy či změnou skladby přidělena funkce estetická, můžeme říci, že u zrodu obou interiérů hrál roli podobný úmysl, provést je tak, aby náležitě reprezentoval institut stavebníka, a aby správně dotvořil střídmy celek. Zajímavým detailem Berlageova schodiště je ozdobení hrany sloupku jejím vyseknutím. [114] Zde bych ráda připomněla, jakou pozornost věnoval Novotný podobným motivům při dotváření pilířů schodiště Štencova domu, stejně jako prvku zaoblených cihelných rohů, jež se vyskytují i v amsterdamské stavbě.¹⁵² [115]

¹⁴⁹ Sergio POLANO: Hendrik Petrus Berlage. Complete Works, Milano 2002.

¹⁵⁰ POLANO (pozn.149) 178.

¹⁵¹ Viz obr. 97.

¹⁵² Viz obr. 98.

Syntézou výrazových forem, jejich postupným zjednodušováním a zjemňováním dospěl Berlage ke konečnému návrhu *De Beurs*- amsterdamské burzy z roku 1903.¹⁵³ Prostě působící stavba, zastřešená ocelovou konstrukcí a užívající střídme zdobný detail z bílého kamene, upoutá rozsahem svých hladkých cihelných ploch. Berlage zde využil své charakteristické znaky – půlkruhově zaklenuté vstupy a okna, motivy sloupkových galerií a vysoké věže. [116-118]

Výše vybrané stavby jsou těmi nejvýznamnějšími, které architekt Berlage na přelomu století vytvořil, byly mimo jiné publikovány v dobových architektonických souhrnech – albech a jako ilustrace dopomáhaly k pochopení Berlageových teorií. Jistojistě nemůžeme tvrdit, že to byly právě tyto stavby, které podnítily v Otakaru Novotném změny jeho tvarosloví, ale lze z nich vyčíst výše zmíněné principy a motivy, které mohly ovlivnit tvorbu Novotného. Zároveň se v těchto příkladech ozývají teoretické myšlenky, které se právě šíří Evropou a jejichž zastáncem je i Otakar Novotný. Tím pravým impulsem však mohl být pro Novotného fakt, že spatřil Berlageovy zásady v praxi a to v monumentálním měřítku. Cihelný materiál se od tohoto momentu mohl zdát jako ten jediný správný, který je schopen „očistit“ architekturu od rostlinného a folklorního dekoru, čímž umožní vystoupení prostoru a konstrukce z nitra stavby na povrch. Teprve poté Novotný dosazuje specifické motivy, z nichž některé mohou být inspirovány Berlageho formami, ale také přihlášením se ke stejným zásadám a teoretickému programu architektury.

5.5 Význam Štencova domu

Štencův dům, umístěný v asanované oblasti Starého Města, které bylo zastavováno poměrně rychle bloky výstavných historizujících domů, musel svým ojedinělým vzezřením vzbudit údiv a zájem. Svou hladkou bezozdobnou fasádou zřejmě pohoršil nejednoho staromilce, dle literatury se však ke Štencovu domu pojí samá pozitiva. Již jeho stavba, vzpomíná historik umění Antonín Matějček, byla se zájmem sledována v uměleckých kruzích.¹⁵⁴ Po svém dokončení byl Štencův dům přestaven v Ročence českých knihtiskařů slovy: „*Jeho krásný, naprosto umělecký vzhled dává nám tušiti, že uvnitř musí sídliti jen něco skutečně uměleckého a vznešeného. Nemohlo býti lepšího úvodu k vnitřnímu zařízení, nežli takto šťastně rozřešené průčelí domu.*“¹⁵⁵

¹⁵³ Kenneth FRAMPTON: Moderní architektura. Kritické dějiny, Praha 2004, 86.

¹⁵⁴ MATĚJČEK (pozn. 128) 13.

¹⁵⁵ Josef MRKVIČKA, redaktor Ročenky českých knihtiskařů, 1912, in: Jiří ŠKABRADA: Štencův dům, in: Umění a řemesla XXXVI, 1994, č. 1, 29.

I z širšího odstupu získala stavba statut „*mistrovského díla*“.¹⁵⁶ Mezi superlativy bychom našli několik zdůrazňovaných rysů. V první řadě je to výběr materiálu a chápání jeho estetické funkce. Režné zdivo „*prosto vši malebné ornamentální dekorace*“,¹⁵⁷ převzalo, za pomoci vazby a kombinace barevného materiálu, úlohu výtvarného prvku. Oceňována je také „*vyváženost a ušlechtilost proporcí*“,¹⁵⁸ souhra objemů domu a často také architektův smysl pro detail, jež Novotný předvedl zejména pečlivě řešenými interiéry. Nesmíme opomenout také zvládnuté řešení dispozice na atypickém pozemku pro tak složitý organismus jako je grafický závod. Novotný zde vytvořil harmonické propojení obytného domu s nakladatelským pracovištěm i soukromým bytem s provozem grafických dílen ve dvorních traktech. Novotného stavba byla projevem, který zpřístupňoval novou puristickou estetiku širšímu vkusu a umožňoval její rozšíření do českého architektonického repertoáru.¹⁵⁹

Otakar Novotný se dostal k takto významné zakázce před svými třicátými narozeninami, za sebou měl „pouze“ realizace rodinných domů, svou zásluhu na tom měla jistě výrazná osobnost investora Jana Štence,¹⁶⁰ který měl možnost si Otakara Novotného jako projektanta ověřit při instalaci expozice svého grafického závodu na Jubilejní výstavě Obchodní a živnostenské komory v Praze v roce 1908.¹⁶¹ Zřejmě tato událost stvořila v Janu Štencovi myšlenku, přesunout svůj podnik do nového a tak exkluzivního prostoru. S projektantem se tak zřejmě shodli ve snaze o vytříbenou jednoduchost návrhu a jeho perfektní realizaci. Novotný se později ve své knize *O Architektuře* vyjádřil, že v plošném pojetí, se měla projevit skromná práce odborníka – grafika.¹⁶²

Pražská novostavba pro osvíceného nakladatele, jež byla krátce po svém dokončení prezentována krásnými snímky v časopise *Styl*,¹⁶³ jistě znamenala pro Otakara Novotného prestiž a upozornila na něj jako na sebevědomého osobitého tvůrce. [102, 103]

---

¹⁵⁶ STARÝ (pozn. 8) 227.

¹⁵⁷ PEČÍRKA (pozn. 4) 196.

¹⁵⁸ DOSTÁL / KONEČNÁ (pozn. 89) 638.

¹⁵⁹ WITTLICH (pozn. 18) 284.

¹⁶⁰ Osobností Jana Štence se zabývá článek: Klára SIMANDLOVÁ: "Renesanční nakladatel" Jan Štenc, in: Umění a řemesla XXXVI, 1994, 2-6.

¹⁶¹ ŠLAPETA (pozn. 2) nepag.

¹⁶² Otakar NOVOTNÝ: *O architektuře*, Praha 1959, XIX.

¹⁶³ Styl III, 1911, 263-273.

6 Sokolovny

Diskuze na téma správného slohu pro své budovy zasáhlo na přelomu století i jednoty Sokola. V 80. letech 19. století se doporučoval především sloh renesanční, později se k němu přidružují motivy národně orientované české novorenesance, avšak projektuje se i v tvarosloví gotickém s prvky secesními.¹⁶⁴ Skutečnost, že se sokolové neshodli na jednotné podobě svých spolkových domů, dávala prostor členům místních jednot, mezi kterými se našli příznivci „*slohu moderního*“. Přesně tak se stalo při projektování dvou sokoloven od architekta Otakara Novotného v Holicích a Rakovníku. V Holicích si stavbu sokolovny jako svůj osobní cíl a závazek vytkl starosta sokolské Jednoty – moderně smýšlející lékař Čeněk Zemánek, k projektu rakovnické tělocvičny byl Otakar Novotný doporučen malířem, učitelem a členem Sokola Františkem Lexou. Obě stavby architekt vytvořil v období po absolvování cesty do Holandska, kdy začíná pracovat s materiálem režného – neomítaného zdiva.

6.1 Sokolovna v Holicích

Sokolská jednota v čele se svým starostou, holickým lékařem, Čeněkem Zemánkem pomýšlela na postavení vlastního domu již v roce 1899, kdy byla ustavena zvláštní komise pro stavbu sokolovny. Myšlenka se stala reálnou po koupi části stavební plochy v roce 1905, po složitém vyjednávání s městem o darování sousední části pozemku, mohl být projekt zadán ke zhotovení. Jednota tak učinila prostřednictvím pražského uměleckého spolku „Mánes“, tam se k vypracování plánů dostal architekt Otakar Novotný.¹⁶⁵

První návrhy byly Jednotě předloženy roku 1908. Architekt Novotný pojal celý zadaný úkol velmi velkoryse. [119-120] Rozsáhle koncipovaný areál sestával ze tří budov – tělocvičny, lázní a přednáškového sálu s jevištěm, jenž byl využitelný také jako divadlo. Architektonická perspektiva ukazuje hmotové řešení celého projektu:¹⁶⁶ monumentální budova přednáškového sálu s převýšenou hmotou jeviště je protiváhou obdélné síně tělocvičny s půlkruhovým závěrem, kryté sedlovou, v partii zakončení zvalbenou střechou a se zapuštěným věžovým prvkem s lucernou. Hlavní sál tělocvičny je prolomen řadou půlkruhově zakončených oken zvýrazněných odstupňovanou špaletou a širokými prosklenými plochami oblouku v závěru. Na hmotu tělocvičny se v jejím závěru napojovala přízemní kolonáda s ochozem. Spojovacím krčkem obou budov měla být, podle Novotného plánů,

¹⁶⁴ Rostislav ŠVÁCHA: Demokratizace sportu, in: Rostislav Švácha, Martin Horáček: Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012, Praha 2012, 46-59.

¹⁶⁵ Sémantické interpretaci holické sokolovny se na základě dochované písemné a plánové dokumentace věnuje Pavel Panoch, veškerá datace pochází z článku Pavel Panoch. PANOCH (pozn. 25)

¹⁶⁶ Otištěna v roce 1910 v časopise Styl, in: Styl, Praha r. 2 (1910), s. 140-141.

přízemní stavba lázní s motivem centrální věže zakončené prosklenou lucernou. Velmi podobný tvaroslovný výraz mají i ostatní Novotného návrhy z tohoto období – soutěžní návrh na kostel v Podmoklích (1908) [121], a první soutěžní návrh na budovu Národního divadla v Brně (1910) [122], ve kterých Novotný opakuje motivy orámovaných půlkruhově zakončených oken, dekorativních mřížový a gradaci hmot, jež vrcholí věžovitými či lucernovými tvary. Projekt Národního divadla je s návrhem budovy přednáškového sálu jasně propojen zaoblenými objemy a masou střechy.

Prvotní záměry byly architektem Novotným po roce 1910 upravovány, dispozice byla doplněna o byt domovníka, ženské šatny a prostory sálu byly zvětšeny, naopak exteriér sokolovny prošel výrazným tvaroslovným zjednodušením. Novotný upustil od dekorativních detailů a celá hmota budovy byla více scelena. Z velkorysé koncepce však z finančních důvodů sešlo a sokolovna byla v roce 1912-13 vystavěna jako solitér. [123-124]

Ve výsledné realizaci byla zachována obdélná dispozice budovy, avšak půlkruhový závěr byl pravoúhle zarovnan. Sokolovna je koncipována ze tří hlavních objemů: horizontální předsazené části, vertikální čelní předsíně a samotného objemu tělocvičny. Předsazená část sokolovny zahrnuje vestibul přístupný pravidelně obdélně rámovanými vstupy, po levé straně nalezneme výborovnu Jednoty Sokola, jež vyniká svým zaobleným nárožím, po pravé straně se nachází byt správce se samostatným vchodem, k přízemní hmotě předsíně jsou přidruženy prostory zázemí a šaten. Čelní fasáda vstupní haly, prolomena trojicí vysokých oken s charakteristickým rámováním ústupky, je završena hladkým trojúhelným štítem. Prostor tělocvičny je zastřešen sedlovou střechou, jejíž stěny jsou po celé délce členěny rovněž okny s rámováním, vyjma fasády závěru, kde architekt zachoval rytmus členění v podobě slepých arkád. V závěru se na hmotu tělocvičny připojuje přízemní kolonáda s ochozem podpíraným cihelnými sloupy, ze které se do dnešních dnů zachovala pouze fragmentární část přimknutá k patě budovy. [125-128]

Primárním výrazovým prostředkem sokolovny je struktura rezného materiálu, jež je ozvláštněna jeho barevným zkombinováním, červené zdivo části přízemí vytváří jakýsi sokl pro vyšší části budovy, jež jsou vyvedeny ze zdiva bílého. Historik umění Pavel Panoch tuto barevnou kombinaci komentuje básní, jíž pronesl člen stavebního výboru Otakar Pospíšil na slavnostním otevření holické sokolovny: „*Dvě barvy má náš dům. Snad, bratři, / to symbol, že nám odkaz patří, / jenž dán nám Havlíčkem, když kdysi zpíval: / „Moje barva červená a bílá, moje heslo – poctivost a síla.*“¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ PANOCH (pozn. 25) 7.

„*Lapidární jednoduchost*“¹⁶⁸ celé budovy zpestřují charakteristické motivy architekta Novotného, především jsou to zaoblené rohy a nároží či řada zaoblených pilířů venkovní kolonády. Téma oblouku přenesl Novotný i do interiéru v podobě zaoblených schodů či čtvrtkruhového zábradlí. Zdá se, že oblíbeným motivem Otakara Novotného v tomto období, byly i motivy kruhových terčíků přetínaných diagonálami čtverce, jež používá jako ochranné mříže výplní oken a dveří – tyto prvky, použity také jako kovové zábradlí, se objevují na všech typech Novotného architektury. [129]

Tělocvična v Holicích pomocí svých jednoduchých tvarů, prostého charakteru režného zdiva manifestuje dobovou snahu vzývání konstrukční logiky architektury a její materiálové pravdivosti.¹⁶⁹

6.2 Sokolovna v Rakovníku

Podobně jako sokolská Jednota v Holicích, i rakovničtí Sokolové začali uvažovat o vlastní budově už na konci 80. let 19. století, kdy byl získán vyhovující pozemek.¹⁷⁰ Avšak jednání se vlekla a až do roku 1911 se nenašel vhodný projektant. Tehdy sokolská Jednota Rakovník odhlasovala použití plánů sokolovny v Poličce ve slohu české renesance.¹⁷¹ Do věci se však zapojil rakovnický učitel, malíř a člen Sokola František Lexa, který měl již v Rakovníku postavenou vilu od Otakara Novotného.¹⁷² Sokolové požádali Novotného o posudek, ten dodal v roce 1912 plány na novou sokolovnu. Stavět se začalo od května 1913 a kolaudace stavby byla stanovena na začátek dubna 1914.¹⁷³ [130-133]

Sokolovna byla situována na rozlehlý pozemek nedaleko stromové aleje vedoucí k historickému centru Rakovníka. Na hmotu sálu, jež je rovnoběžná s ulicí, se kolmo napojuje vstupní hala se zázemím, toaletami a menším sálem v poschodí. Hlavní sál, podobně jako na sokolovně holické, objímají přízemní prostory šaten. Rakovnická sokolovna je však členitější a jednotlivé kubické objemy znatelnější, oproti semknuté „zaoblené“ hmotě sokolovny holické. Podobný princip členění fasády je však užit v uličním průčelí, kde prostor vstupní haly předstupuje z těla stavby nad vchodovou část a tvoří tak její zaklenutí. Průčelí zakončuje trojúhelný tympanon, který zdobí keramická mozaika emblému Sokola. Charakteristickým

¹⁶⁸ STARÝ 1959 (pozn. 8) 227.

¹⁶⁹ Štěpán BARTOŠ, Zdeněk LUKEŠ, Pavel PANOCH: Kaleidoskop tvarů. Století moderní architektury v Pardubickém kraji. Parubice 2006, 62.

¹⁷⁰ František DIEPOLT: 60 let rakovnického Sokola 1870-1930, Rakovník 1930, 37.

¹⁷¹ Martin Horáček: Sokolovna v Rakovníku, in: Rostislav Švácha, Martin Horáček: Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012, Praha 2012, 102.

¹⁷² Šárka KOUKALOVÁ (pozn. 114) 126-129.

¹⁷³ Dopis c. k. okresního hejtmanství v Rakovníku dne 28. března 1914 Městskému úřadu královského města Rakovníka, Archiv stavebního úřadu města Rakovník.

motivem je prolomení účelně koncipovaného sálu tělocvičny [134] tabulovými okny s paprskovitě děleným půlkruhovým zakončením. Stejně jako na sokolovně holické či v parteru domu v Holicích jsou okna včleněna do fasády pomocí profilovaných šambrán. Motiv profilované arkády je přenesen také do interiéru menšího sálu v poschodí sokolovny, kde se objevuje na půlkruhově zaklenutých vstupech. [135-138]

Po celém obvodu architekt sokolovnu rozčlenil cihlovými pilastry, jejichž hlavice jsou tvořeny třemi řadami cihel. V hlavním průčelí, v závěru stavby a také v průčelí obráceném k ploše sportoviště nabývají pilastry na síle a jsou vytaženy až do místa, kde probíhá korunní římsa sokolovny, do jejíhož rytmu profilace zasedají hlavice pilastrů. [139] Měřítku profilovaných částí v porovnání s jinými stavbami architekta Novotného, je v případě rakovnické sokolovny přidáno na objemu a tedy i na monumentalitě. Během projektování sokolovny počítal Otakar Novotný i s křídlem divadelního a přednáškového sálu, ke stavbě této části však nedošlo.

6.3 Novodobé chrámy

Návrhy sokoloven Otakara Novotného představují jakousi polemiku s tradiční architektonickou podobou budovaných tělocvičen. Téma sokolovny či tělocvičny nemělo, jako součást moderní občanské společnosti, dlouhou tradici. Jako většina veřejných budov, tak i sokolovny byly budovány především v novorenesančním slohu. Architekti tak při jejích komponování, ve snaze dodat sokolovnám na vznešenosti a důstojnosti, používali rejstřík forem, který v 19. století náležel hlavně palácům, zámkům a sakrálním stavbám. „*Hlavní sál – toť velebný chrám*“¹⁷⁴, byl podle historika architektury Rostislava Šváchy častý obrat tehdejších novinářů popisujících architekturu sokoloven. Usuzuje se také, že se Sokolové mohli dívat na cvičení jako na náhradní náboženství a proto měly tělocvičny chrámový charakter.¹⁷⁵

Sokolovny Otakara Novotného jsou však zcela odlišné, ve výrazu ryze utilitární, střídme a civilní. „*Novotný se zhostil daného úkolu způsobem překvapujícím*,“ hodnotí architektův návrh výroční zpráva Jednoty Sokola Holice za rok 1908.¹⁷⁶ Avšak právě kvůli své jednoduchosti, proporcím a hmotovému rozložení bychom pro Novotného architekturu tělocvičen hledali předobraz také mezi chrámy. Tuto teorii rozvádí historik umění Pavel Panoch, když přirovnává Novotného sokolovnu v Holicích k „*působivé moderní replice*

---

¹⁷⁴ ŠVÁCHA (pozn. 164) 49.

¹⁷⁵ Ibidem 49.

¹⁷⁶ PANOCH (pozn. 25) 4.

*románských bazilik¹⁷⁷“. Architekta Novotného mohly ovlivnit příklady francouzské či italské románské architektury Historik umění Jaromír Pečírka připomíná, v této souvislosti zajímavý moment, jak se architekt nechal portrétovat od malíře Vratislava Nechleby. „*Mladý architekt stojí tam před interiérem románského kostela jihofrancouzského. Toto pozadí vybral si sám a malíři posloužil fotografií z německé monografie o románském stavitelství ve Francii od J. Bauma... V této volbě interiéru kostela St. Front v Perigueux, který je nahým výrazem velké myšlenky konstruktivní a odkazem nesmírného technického umění stavitelství římského, je zřejmý úmysl, snad kus vlastního programu a rozhodně přiznání se k oné architektuře moderní, která je nezdobná a konstruktivně jasná.*“¹⁷⁸*

---

¹⁷⁷ PANOCH (pozn. 25)

¹⁷⁸ PEČÍRKA (pozn. 4) 194.

7 Zhodnocení rané tvorby Otakara Novotného

Tvorba Otakara Novotného na počátku 20. století se vyvíjela od architektur s jemným dekorem, podporujícím tektoniku stavby, přes impulzy lidové architektury a tradici anglického bydlení k osobitému rukopisu, jež umožnilo režné zdívo. Novotného architektonické tvoření charakterizuje především důraz na prostor a tektoniku stavby, zájem o soulad proporcí a péče o detail. Přestože je raná tvorba Otakara Novotného ve výrazu nesmírně bohatá, nalezneme v celém jejím trvání, mezi stavebními typy, principy, které mají výše zmíněné stavby společné.

Otakar Novotný v průběhu své tvorby prakticky vyjádřil teze, které mnohokrát zazněly v jeho teoretických statích, tedy, že pro tvorbu architektury je nejdůležitější prostorová koncepce, jež odpovídá účelu stavby. V nejranějších realizacích je tato idea přítomna pouze okrajově, a je kladen důraz spíše na celkové pojetí domu a jeho hmotu – výjimkou je v tomto případě rodinný dům v Újezdě nad Lesy, který je dispozičně velmi zjednodušen. Snaha o funkčně uspořádaný prostor se plně rozvíjí až po roce 1908 s realizacemi vilové architektury, Štencova domu a sokoloven. Otakar Novotný se těmito stavbami hlásí k tektonicky jasné a střídme architektuře, jež je komponována z objemů, které vychází z vnitřního uspořádání. Svě projekční schopnosti předvedl zejména v dispozičně složitém úkolu Štencova domu, kde využil hloubky pozemku a mistrně propojil obytnou a užitnou funkci stavby v harmonický celek.

Novotný svou jasně uspořádanou architekturou vstupuje do prostoru velmi citlivě a snaží se ho zužítovat ve prospěch stavby. V první řadě chápe osobitost místa, daný ráz přírody či urbánní situaci. Během tvorby se setkal s nejrůznějšími typy pozemků a musel tak řešit nastalé situace. Připomeňme v této souvislosti vilu prof. Votočky v Senohrabech, kde je využit svažité pozemek nad údolím a dům tak získává specifický charakter, avšak nenarušuje přírodní ráz lokality. V řadě realizací byl Novotný nucen řešit také asymetričnost pozemků, ať již v případě Štencova domu či obytného domu v Holicích.

Prostorová kompozice architektury ovlivňuje také rozvržení průčelí. Často je v literatuře zmiňován Novotného cit pro soulad celku a detailu. Tato vyváženost proporcí se projevuje jak v hmotovém uspořádání stavby, tak v použitém rytmu vkládání okenních otvorů, či jiných výrazových prostředků.

Celkový projev stavby je ovlivněn také výběrem materiálu. Již na počátku svého díla citoval Otakar Novotný myšlenky architekta Jana Kotěry o pravdivosti materiálu, jenž nezakrýval a nechával tak vynít jeho přirozenou strukturu. V realizacích rodinných domů v prvních letech samostatné tvorby, odhaloval Otakar Novotný dřevěné konstrukční prvky, po návratu

ze studijních cest Holandskem, Německem a Belgií uplatňuje neomítané cihlové zdivo. Tento materiál umožnil architektu Novotnému objevit nové možnosti tvoření a zjednodušit výrazové prostředky. Jeho architektura se stává „přísnější, umělecky ukázněnější a také stylově čistší“.¹⁷⁹ V zacházení s rezným zdivem Novotný dospívá k pravému mistrovství a prostá cihla se tak stává v architektoch rukách skutečně tvárným prostředkem.

Nebylo by tomu tak, kdyby Otakar Novotný neoplýval tak vytříbeným smyslem pro detail, který můžeme vysledovat již v nejranější tvorbě, v motivech jemného rostlinného ornamentu, ale také v návrzích autorského nábytku. Skutečně osobitým a originálním se však Novotný stává až v práci s cihelným materiálem, ve kterém vytváří své individuální tvarosloví, jež ve sledovaném období prostupuje celou jeho tvorbu.

Novotného nejranější secesní vilová architektura patřila ke kvalitní dobové produkci, svědčí o tom i fakt, že jeho stavby kolem roku 1905, byly hned po svém dokončení publikovány kromě *Volných směrů*, také ve společnosti vídeňské architektury v časopise *Der Architect*. Pro vývoj české moderní architektury jsou však mnohem podstatnější díla vzniklá po roce 1908. Novotného rodinné a vilové domy patří k tomu nejmodernějšímu, co se v české architektuře prvního desetiletí 20. století událo. Architekt Novotný, inspirován zjevně představou anglického komfortního bydlení, zde propojil své zásady o funkční dispozici s výrazovými vlastnostmi rezného zdiva a vytvořil ojedinělé příklady vilové tvorby počátku 20. století. Navíc tyto realizace „pražského“ architekta za hranicemi Prahy přinášejí do svého okolí výraznou moderní architekturu, závan jednoduchosti a nových myšlenek. V tomto ohledu mají mimořádné postavení sokolovny v Holicích a v Rakovníku, které vymanily tento stavební typ z historizujícího tvarosloví. Za vrchol tvorby Otakara Novotného, nejen raného období, je považován Štencův dům – komplexní dílo, které svým hladkým průčelím a nápadným podílem prosklených ploch pomohlo určit směr, kterým se architektura v dalších desetiletích vydá.

Ve 20. letech se Otakar Novotný navrátil k reznému materiálu. Skladbou objemů, vyváženou proporcionalitou a hladkými plochami navázal na své předválečné úsilí o moderní architekturu. V realizaci stravovny a noclehárny v Černožicích nad Labem se Novotnému konečně naskytla příležitost použít cihelnou plochu v monumentálnějším měřítku, tak jako to mohl vidět na stavbách H. P. Berlageho.

---

¹⁷⁹ STARÝ 1959 (pozn. 8) 227.

8 Závěr

Pro představení rané tvorby Otakara Novotného v této práci bylo důležité upřesnit, v jaké situaci se nacházela architektura českých zemí na přelomu 19. a 20. století.

V tomto období „*myšlenkového kvasu*“¹⁸⁰ kolem roku 1900, kdy je architektura ovládaná historismy, kdy starší generace hledá národní sloh v tvarosloví minulosti a mladá generace nastupuje v očekávání, že to budou právě oni, kteří naleznou nový sloh, sloh jejich doby, po tříletém studiu u Jana Kotěry začíná tvořit Otakar Novotný.

Z tvarosloví, které přinesl počátek 20. století, vychází i první realizovaná díla. Vilové stavby nejranějšího období jsou důležité pro pochopení kontinuity Novotného tvorby, ilustrují jeho smysl pro detail a jemnou kresebnou dekoraci. Jedním z poznatků této práce je zjištění, jak je Novotného rané dílo ve výrazu rozmanité. Otakar Novotný se od počátku své tvorby snažil o vlastní výraz, který se v logické posloupnosti vyvíjel. Již nejranější realizace zahrnují zajímavé příklady architektury rodinných domů prvních let 20. století. V této etapě se vytváří Novotného výrazový slovník, který rozpracuje ve vilových stavbách po roce 1908, zároveň se zajímá o problémy bytové tvorby, vývoj dispozičního řešení rodinného domu a skladbu hmot. Nachází vztah k logicky uspořádanému prostoru, který se kontinuálně rozvíjí i v jeho pozdějším díle. Dalšími liniemi, které souvisí s Novotného chápáním architektury, jsou vyvážená proporcionalita a smysl pro tvorbu dekoru a detailu.

Novotného raná architektura přiznává vlivy učitele Jana Kotěry i jeho vídeňského školení, ale také a to zásadněji propojení českého tradičního stavitelství s východisky anglické vilové tvorby. Po absolvování holandské studijní cesty řadí mezi své výrazové prostředky režné zdivo. V literatuře je často zmiňován vliv holandského architekta H. P. Berlageho, jehož teoretické texty, zabývající se tvorbou prostoru, byly v okruhu Kotěrových žáků známy, možný je i přímý vliv Berlageho staveb na tvorbu Otakara Novotného. Studium Berlageových staveb a porovnáváním jeho tvorby s díly Otakara Novotného je možné vysledovat paralely v kompozici průčelí i interiéru.

Snahou této práce bylo přestavit ranou tvorbu Otakara Novotného v logické posloupnosti, upozornit na možné vlivy a inspirace, zdůraznit vývoj dispozičních řešení a také se zaměřit na formální proměnu tvarosloví.

Architekt Otakar Novotný se stal během svých prvních tvůrčích let sebevědomým a osobitým umělcem, zabýval se problémy soudobé architektury jak na stránkách periodik, tak ve své praxi, právem náleží k zakladatelské generaci české moderní architektury.

---

¹⁸⁰ NOVOTNÝ (pozn. 9) 38.

9 Seznam vybraných realizací a projektů

1. 1903-1904 *Návrh gymnázia, Benešov u Prahy*
2. 1904 Přestavba rodinného domu E. Lederera, Jindřichův Hradec, Pražská 100
3. 1904-05 Rodinný dům dr. Fialy, Praha-Bubeneč, Pětídomí 5/247
4. 1904 Rodinný dům J. Žižky, Újezd nad Lesy, Starokolínská 59
5. 1906 *Návrh rodinného domu*
6. 1906-1907 Rodinný dům E. Votočka, Senohraby, Na požáru 81
7. 1906 Vila dr. Riemera, Rakousko, St. Gilgen
8. 1907 Rodinný dům O. Cmunta, Čimelice 113
9. 1908 *Návrh na divadelní budovu, lázně a Sokolovnu, Holice*
10. 1908 *Soutěžní návrh na jubilejní kostel, Podmoklí*
11. 1908-1909 Vila J. Otty, Praha-Zbraslav, Žitavského 135/500
12. 1908-1909 Vila F. Lexy, Rakovník, Štemberova 581/II
13. 1909-1911 Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, Salvátorská 931/8
14. 1910 *První soutěžní návrh na Národní divadlo, Brno*
15. 1910-1911 Sokolovna, Holice, Holubova 446
16. 1911-1912 Obytný dům Č. Zemánka, Holice, nám. T. G. Masaryka 24
17. 1912 Vila J. Váni, Benešov u Prahy, Černoletská 495
18. 1912 Obytný dům F. Sequense, Praha-Vyšehrad, Vnislavova 4, 48/VI
19. 1912 Sokolovna, Rakovník, Tyršova 733

10 Seznam použité literatury a pramenů

Použité prameny:

- Archiv stavebního úřadu města Holice
- Archiv stavebního úřadu města Rakovník
- Archiv T. J. Sokol Holice
- Archiv Muzea umění a designu Benešov
- Osobní archivy majitelů nemovitostí

Použitá literatura:

- BAILLIE-SCOTT M. H.: Dům a zahrada, Praha 1910
- BARTOŠ, LUKEŠ, PANOCH: Kaleidoskop tvarů. Století moderní architektury v Pardubickém kraji, Pardubice 2006
- BAŤKOVÁ Růžena a kol.: Umělecké památky Prahy: Nové Město. Vyšehrad, Praha 1998
- BENEŠOVÁ Marie: K 100. výročí narození druhé zakladatelské generace tvůrců, in: Architektura ČSR XXXIX, 1980, 411-416
- BENEŠOVÁ Marie: Česká architektura v proměnách dvou století, Praha 1984
- BERLAGE Hendrik, Petrus: Základy a vývoj moderní architektury, in: Styl III, 1910-1911, 62-79
- BERLAGE Hendrik, Petrus: Grundlagen und Entwicklung der Architektur, Rotterdam 1908
- BERLAGE Hendrik, Petrus: Thoughts on Style - 1886-1909, London 1996
- BOŘECKÝ Jindřich (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011
- DIEPOLT František: 60 roků rakovnického Sokola 1870-1930, Rakovník 1930
- DOSTÁL Oldřich / KONEČNÁ Eva: Česká architektura 20. století a historické prostředí, in: Architektura ČSR XXIV, 1965, 638-642
- DVOŘÁK Vilém: H. P. Berlage, Grundlagen und Entwicklung der Architektur, in: Styl II, 1909-10, 115-116
- DVOŘÁK Vilém: Otakar Novotný - Prameny Kotěrova díla. Recenze, in: Styl XIII, 1927-28, 48
- EDGAR Emil: Moderní byt, Praha 1920²

- FÁBRY Štefan: Bytová tvorba Otakara Novotného v letech 1904-1914, nepublikovaná diplomní práce, Ústav pro dějiny umění Karlovy univerzity, Praha 2000
- FASSATI Tomáš: Z Benešovska za stavbami 20. století. Průvodce světem architektury 20. století Benešovska, Benešov 2008³
- FRAMPTON Kenneth: Moderní architektura. Kritické dějiny, Praha 2004
- FÜRBAACH František: Eduard Lederer a jeho dům v Jindřichově Hradci, in: Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska XXIX, 2009, 72.
- HAAS Felix: Architektura 20. století, Praha 1978 HERMANOVÁ Hana / ŠVÁCHA Rostislav (eds.): Slavné vily Středočeského kraje, Praha 2010
- HOLEC František: Kronika Královské Prahy a obcí sousedních IV., Praha 1996
- CHOCHOL Josef: Jan Kotěra, in: Časopis československých architektů XXII, 1923, 165-171
- IMRICH Mirko: Tvůrčí odkaz architekta Praze, in: Večerní Praha, 18. 3. 1980, 6
- JANÁK Pavel: Obrys doby, Praha 2009
- KAŇKA Miroslav: Rodinné domy Jana Kotěry ve východních Čechách. Hradec Králové 2008
- KOTĚRA Jan: O novém umění, in: Volné směry IV, 1900, 189-195
- KOTĚRA Jan: Architektura v Americe. Z dopisu, in: Volné směry IV, 1900, 174
- KOTĚRA Jan: Práce mé a mých žáků 1898 – 1901, Wien 1902
- KOULA Jan E. : Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století, Praha 1940
- KRAJČI Petr (ed.): Slavné pražské vily, Praha 2008³
- KRATOCHVÍL Petr (ed.): Velké dějiny zemí Koruny české, Praha 2009
- KRUFT Hanno-Walter: Dějiny teorie architektury od antiky po současnost, Bratislava 1993
- LÍBAL Patrik: Studie k sociálnímu a kulturnímu fenoménu vily, in: Sborník ing. arch. Jarmile Líbalové, Praha 2011
- LÍBAL Patrik: Chátrající skvost - Vila Emila Votočka, in: Samohláska – Senohrabský nezávislý občasník, 3/2010, 7
- LÍBAL Patrik: Cihla opět na vrcholu, in: Zprávy památkové péče LXIII, 2003, 87-90
- LUKEŠ Zdeněk / KOUKALOVÁ Šárka / JUNEK Jiří: Moderní architektura Středočeského kraje, Praha 2006
- LUKEŠ Zdeněk: Architektura secese v Čechách 1896 – 1914, in: LAHODA Vojtěch / NEŠLEHOVÁ Mahulena / PLATOVSKÁ Marie / ŠVÁCHA Rostislav /

- BYDŽOVSKÁ Lenka (eds.): Dějiny českého výtvarného umění IV/1, Praha 1998, 127-154
- MATĚJČEK Antonín: Dvacet let, in: Dvacet let Štencova grafického závodu 1908-1928, Praha 1928, 13
  - MAYER Josef: Studijní cesta, in: Styl XIV (XIX), 1934-35, 151-152
  - MÁDL Karel B.: Mánesu, 3. listopadu 1898, in: Umění včera a dnes, Praha 1904, 1-10
  - MÁDL Karel B.: Umění v Praze (1883), in: Výbor z kritických projevů a drobných spisů, Praha 1959
  - MÁDL Karel B.: Příchozí umění, in: Volné směry III, 1899, 117-147
  - MÁDL Karel B.: Jan Kotěra, Praha 1922
  - MÁDL Karel B.: Sloh naší doby, in: Volné směry IV, 1900, 157a - 174
  - MICHL Jan: Výstava architektonického díla, in: Umění XXIX, 1981, 81-83
  - MUTHESIUS Hermann: Das englische Haus 1, 2, 3, Berlin 1904
  - Nové stavby pražské: Façady, detaily, vrata, vestibuly, Vídeň 1906
  - NOVOTNÝ Jiří: Otakar Novotný. Nenápadný velikán, in: Architekt XLVI, 2000, 80-81
  - NOVOTNÝ Otakar: Vybrané stati o architektuře, interiéru, užitém umění a uměleckém průmyslu, Praha 1984
  - NOVOTNÝ Otakar: O architektuře, Praha 1959
  - NOVOTNÝ Otakar: Jan Kotěra a jeho doba, Praha 1958
  - NOVOTNÝ Otakar: Malířství pokojů, Praha 1913
  - NOVOTNÝ Otakar: Poznámky o dokonalých slozích, in: Styl V, 1913, 1-10
  - NOVOTNÝ Otakar: Tvoření formy v architektuře, in: Styl IV, 1912, 3-10
  - NOVOTNÝ Otakar: Architektonický impresionismus, in: Styl IV, 1912, 105-129
  - NOVOTNÝ Otakar: Americké vily, in: Styl III, 1911, 79-82
  - NOVOTNÝ Otakar: Charakter zahrady, in: Styl II, 1909-10, 187-188
  - NOVOTNÝ Otakar: Interiér, architekt a obecnost, in: Styl II, 1909-10, 67-70
  - PANOCH Pavel: MUDr. Č. Zemánek - architekt Otakar Novotný: spojení pro moderní Holice. Skica k portrétu jednoho stavebníka. Listy moderního spolku v Pardubicích, 2/2000, 2-10
  - PANOCH Pavel (ed.): Slavné vily Pardubického kraje, Praha 2009
  - PEČÍRKA Jaromír: Otakar Novotný, in: Volné směry XXVII, 1929-30, 194-200

- PEČÍRKA Jaromír (ed.): Padesát let Státní uměleckoprůmyslové školy v Praze 1885-1935, Praha 1935
- PECHAR Josef / URLICH Petr: Programy české architektury, Praha 1981
- POCHE Emanuel: Prahou krok za krokem, Praha 1985²
- POCHE Emanuel (ed.): Praha našeho věku, Praha 1978
- POLANO Sergio: Hendrik Petrus Berlage. Complete Works, Milano 2002
- PŘIBÍKOVÁ Marta: Historie Senohrab, in: Senohrabská hláška 9/2007, 7
- Red.: Štencův grafický kabinet, in: Volné směry XLV, 1912, 263-264
- SENNOTT Stephen: Encyclopedia of 20th-century architecture, New York, London, 2004
- SIMANDLOVÁ Klára: „Renesanční nakladatel“ Jan Štenc, in: Umění a řemesla XXXVI, 3/1994, 2-6
- STAŇKOVÁ Jaroslava, PECHAR Josef: Tisíciletý vývoj architektury, Praha 1989³
- STARÝ Oldřich: Otakar Novotný, in: Architektura II, 1940, 15
- STARÝ Oldřich: Profesor architekt Otakar Novotný, in: Architektura ČSR XVIII, 1959, 227-231
- STARÝ Oldřich: Otakar Novotný, in: Architektura II, 1940, 15
- STARÝ Oldřich: Akad. arch. prof. Otakar Novotný vyznamenán Řádem práce, in: Architektura ČSR XIV, 1955, 66-68
- SVOBODA Jan / LUKEŠ Zdeněk / HAVLOVÁ Ester: Praha 1891 – 1918, Praha 1997
- SVOBODA Jan / LUKEŠ Zdeněk: Z odkazu pražské architektonické moderny, in: Umění a řemesla, 3/1985
- SVOBODA Jan / LUKEŠ Zdeněk: Kolem pražského Josefova, in: Umění a řemesla, 3/1995
- SYROVÝ Bohuslav: Architektura svědectví dob, Praha 1974
- ŠALDA František, Xaver: H. P. Berlage, Grundlagen und Entwicklung der Architektur, Novina II, 1909, 664-669
- ŠLAPETA Vladimír (ed.): Jan Kotěra, 1871-1923; zakladatel moderní české architektury, Praha 2001
- ŠLAPETA Vladimír: Praha 1900-1978. Průvodce po moderní architektuře, Praha 1978
- ŠLAPETA Vladimír: Otakar Novotný 1880-1959, architektonické dílo, Praha 1980
- ŠKABRADA Jiří: Štencův dům, in: Umění a řemesla XXXVI, 1994, č. 1, 29-36

- ŠVÁCHA Rostislav: Vila Edvarda Lederera, in: ERBANOVA, Eva, ŠILHAN, Milan, ŠVÁCHA, Rostislav: Slavné vily Jihočeského kraje, Praha 2007, 65-68
- ŠVÁCHA Rostislav, HORÁČEK Martin: Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012, Praha 2012
- ŠVÁCHA Rostislav, HORÁČEK Martin: Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012, Praha 2012
- ŠVÁCHA Rostislav (ed.): Slavné vily Středočeského kraje, Praha 2010
- ŠVÁCHA Rostislav: Od moderny k funkcionalismu, Praha 1995
- TEIGE Karel: Mezinárodní soudobá architektura 2. Moderní architektura v Československu, Praha 1930
- VALTEROVÁ Radka: Výstava nenápadného velikána, in: Mladá fronta XXXVI, 1980, č. 82, 7
- VLČEK Tomáš: Praha 1900. Studie k dějinám kultury a umění Prahy v letech 1890-1914, Praha 1986
- VLČEK Pavel a kol.: Umělecké památky Prahy. Staré Město. Josefov. Praha 1996
- VLČEK Pavel/ kol. aut.: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004
- VOGELSANG Willem: H. P. Berlage, in: Volné směry X, 1905-1906, 285-188
- VOJTÍŠEK Václav (red.): Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy IV., Praha 1923
- VYBÍRAL Jindřich: Kotěra / Plečnik. Korespondence, Praha 2001
- WAGNER Otto: Moderní architektura, Praha 1910
- WIRTH Zdeněk: Česká moderní architektura, in: Styl II(VII), 1921-22, 1-2
- WIRTH Zdeněk: Dva šedesátníci, in: Volné směry XXXV, 1938-40, 210-211
- WIRTH Zdeněk: Dvě speciálky architektury, in: Architektura III, 1941, 234-237
- WIRTH Zdeněk / MATĚJČEK Antonín: Česká architektura 1800-1920, Praha 1922
- WITTLICH Petr: Česká secese, Praha 1985²
- WITTLICH Petr: Prahou secesní, Praha 2005
- ŽÁČEK František: Stehlíkův historický a orientační průvodce ulicemi hl. m. Prahy, Praha 1929

11 Seznam obrazové přílohy

1. Asanace Josefova, Praha, kolem roku 1900. Reprodukce z:
<http://www.fotohistorie.cz/Praha/Praha-mesto/Josefov>, vyhledáno 3. 8. 2014.
2. Otakar Novotný, kolem roku 1900. Reprodukce z knihy: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 123.
3. Ateliér J. Kotěry na Uměleckoprůmyslové škole, O. Novotný druhý zleva, po roce 1900. Reprodukce z knihy: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 122.
4. Otakar Novotný: návrh mauzolea, školní práce, 1903. Reprodukce z: Zdeněk WIRTH: Dvě speciálky architektury, in: Architektura III, 1941, 23.
5. Otakar Novotný: studie podle antiky, školní práce, 1901. Reprodukce z knihy: Jan KOTĚRA: Práce mé a mých žáků 1898 – 1901, Wien 1902, 62.
6. Pohlednice Jana Kotěry z Verony, 1901. Reprodukce z knihy: Jindřich VYBÍRAL: Kotěra / Plečnik. Korespondence, Praha 2001, 117.
7. Jan Kotěra: zasedací síň Okresního hejtmanství, Jindřichův Hradec, 1904. Reprodukce z knihy: Otakar NOVOTNÝ: Jan Kotěra a jeho doba, Praha 1958, obr. 167
8. Otakar Novotný, Richard Novák: návrh gymnázia, Benešov u Prahy, 1903-1904. Reprodukce z: Der Architekt X, 1904, tab. 118.
9. Otakar Novotný, Richard Novák: návrh gymnázia, Benešov u Prahy, 1903-1904. Reprodukce z: Der Architekt X, 1904, tab. 118.
10. Mackay Hugh Baillie: rodinný dům Crowborough, Velká Británie, Sussex, 1900. Reprodukce z: <http://www.victorianweb.org/art/architecture/bailliescott/9c.jpg>, vyhledáno 3. 8. 2014.
11. Charles F. A Voysey: house for C. S. Loch, Velká Británie, Oxshott, před rokem 1898. Reprodukce z:
<http://www.victorianweb.org/victorian/art/architecture/voysey/2.html>, vyhledáno 3. 8. 2014.
12. Kanál Herengracht, Amsterdam, Nizozemí, 17. století. Foto: archiv autorky.
13. Otakar Novotný: vila F. Lederera, Jindřichův Hradec, 1904. Reprodukce z: Volné směry X, 1906, 309.
14. Otakar Novotný: vila F. Lederera, Jindřichův Hradec, 1904, současný stav. Foto: archiv autorky.

15. Otakar Novotný: vila F. Lederera, Jindřichův Hradec, 1904, zahradní průčelí.
Reprodukce z: Rostislav ŠVÁCHA: Slavné vily Jihočeského kraje, Praha 2007, 68.
16. Jan Kotěra: budova Okresního domu, Hradec Králové, 1902-1904. Reprodukce z:
Otakar NOVOTNÝ: Jan Kotěra a jeho doba, Praha 1958, obr. 146.
17. Otakar Novotný: vila F. Lederera, Jindřichův Hradec, 1904, půdorys. Reprodukce z:
Rostislav ŠVÁCHA: Slavné vily Jihočeského kraje, Praha 2007, 68.
18. Otakar Novotný: vila F. Lederera, Jindřichův Hradec, 1904, interiér jídelny.
Reprodukce z: Volné směry X, 1906, 308.
19. Otakar Novotný: rodinný dům dr. Fialy, Praha-Bubeneč, 1904-05, uliční průčelí.
Reprodukce z: Volné směry X, 1906, 307.
20. Otakar Novotný: rodinný dům dr. Fialy, Praha-Bubeneč, 1904-05, zahradní průčelí.
Reprodukce z: Der Architekt XII, 1906, 35.
21. Otakar Novotný: rodinný dům dr. Fialy, Praha-Bubeneč, 1904-05, půdorys.
Reprodukce z: Der Architekt XII, 1906, 35.
22. Otakar Novotný: rodinný dům dr. Fialy, Praha-Bubeneč, 1904-05, současný stav.
Foto: archiv autorky.
23. Otakar Novotný: rodinný dům dr. Fialy, Praha-Bubeneč, 1904-05, současný stav.
Foto: archiv autorky.
24. Otakar Novotný: rodinný dům dr. Fialy, Praha-Bubeneč, 1904-05, současný stav.
Foto: archiv autorky.
25. Otakar Novotný: rodinný dům J. Žižky, Újezd nad Lesy, 1904, dobové pohlednice.
Reprodukce z: Vladimír BARTEJS: <http://ujezdnadlesy.webnode.cz/>, vyhledáno 20. 7. 2014.
26. Otakar Novotný: rodinný dům J. Žižky, Újezd nad Lesy, 1904, uliční průčelí.
Reprodukce z: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 124.
27. Otakar Novotný: rodinný dům J. Žižky, Újezd nad Lesy, 1904, půdorys. Reprodukce z: Volné směry VIII, 1904, 285.
28. Otakar Novotný: rodinný dům J. Žižky, Újezd nad Lesy, 1904, projekt. Reprodukce z: Der Architekt XI, 1905, tab. 79.
29. Otakar Novotný: rodinný dům J. Žižky, Újezd nad Lesy, 1904, projekt. Reprodukce z: Vladimír ŠLAPETA: Otakar Novotný 1880-1959, Praha 1980, nepag.
30. Otakar Novotný: rodinný dům J. Žižky, Újezd nad Lesy, 1904, pohled z ulice, současný stav. Foto: archiv autorky.

31. Otakar Novotný: rodinný dům J. Žižky, Újezd nad Lesy, 1904, detail arkýře, současný stav. Foto: archiv autorky.
32. Otakar Novotný: rodinný dům J. Žižky, Újezd nad Lesy, 1904, detail vchodu, současný stav. Foto: archiv autorky.
33. Jan Kotěra: přestavba Máchovy vily, Bechyně, 1902. Reprodukce z: Otakar NOVOTNÝ: Jan Kotěra a jeho doba, Praha 1958, obr. 142.
34. Jan Kotěra: Trmalova vila, Praha-Strašnice, 1902. Reprodukce z: Otakar NOVOTNÝ: Jan Kotěra a jeho doba, Praha 1958, obr. 140.
35. Otakar Novotný: vila F. Lederera, Jindřichův Hradec, 1904, detail výzdoby vstupu současný stav. Reprodukce z: Rostislav ŠVÁCHA: Slavné vily Jihočeského kraje, Praha 2007, 66.
36. Otakar Novotný: rodinný dům J. Žižky, Újezd nad Lesy, 1904, detail výzdoby, současný stav. Foto: archiv autorky.
37. Otakar Novotný: návrh rodinného domu, 1906, průčelí, půdorys. Reprodukce z: Der Architekt XII, 1906, 40.
38. Otakar Novotný: návrh rodinného domu, 1906. Reprodukce z: Der Architekt XII, 1906, 40.
39. Otakar Novotný: návrh rodinného domu, 1906. Reprodukce z: Der Architekt XII, 1906, 40.
40. Dobová pohlednice s vilou E. Votočka, Senohraby, 1906-1907. Foto: archiv Mgr. P. Líbala Ph.D.
41. Otakar Novotný: rodinný dům E. Votočka, Senohraby, 1906-1907. Reprodukce z: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 126.
42. Otakar Novotný: rodinný dům E. Votočka, Senohraby, 1906-1907, celkový pohled. Foto: archiv Mgr. P. Líbala Ph.D.
43. Otakar Novotný: rodinný dům E. Votočka, Senohraby, 1906-1907, detail arkýře. Foto: archiv Mgr. P. Líbala Ph.D.
44. Otakar Novotný: rodinný dům E. Votočka, Senohraby, 1906-1907, průčelí s věží. Foto: archiv Mgr. P. Líbala Ph.D.
45. Otakar Novotný: vila dr. Riemera, Rakousko, St. Gilgen, 1906, pohled, půdorys přízemí, půdorys 1. patra. Reprodukce z: Styl II, 1910, 22.
46. Otakar Novotný: rodinný dům O. Cmunta, Čimelice, 1907, současný stav. Foto: archiv autorky.

47. Otakar Novotný: Rodinný dům O. Cmunta, Čimelice, 1907, hlavní průčelí.
Reprodukce z: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 127.
48. Otakar Novotný: Vila J. Otty, Praha-Zbraslav, 1908-1909, zahradní průčelí.
Reprodukce z: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 128.
49. Otakar Novotný: Vila J. Otty, Praha-Zbraslav, 1908-1909, uliční průčelí. Reprodukce z: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 129.
50. Otakar Novotný: Vila J. Otty, Praha-Zbraslav, 1908-1909, půdorys. Reprodukce z: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 128.
51. Otakar Novotný: Vila J. Otty, Praha-Zbraslav, 1908-1909, současný stav. Foto: archiv autorky.
52. Otakar Novotný: Vila J. Otty, Praha-Zbraslav, 1908-1909, současný stav. Foto: archiv autorky.
53. Jan Štursa: sochařská výzdoba na výstavním pavilonu Obchodu a průmyslu, Jubilejní výstava Obchodní a živnostenské komory v Praze, 1908. Reprodukce z: Otakar NOVOTNÝ: Jan Kotěra a jeho doba, Praha 1958, obr. 190.
54. Otakar Novotný: Vila J. Otty, Praha-Zbraslav, 1908-1909, detail průčelí. Foto: archiv autorky.
55. Otakar Novotný: Vila F. Lexy, Rakovník, 1908-1909, pohled, půdorys. Reprodukce z: Styl II, 1910, 23.
56. Otakar Novotný: Vila F. Lexy, Rakovník, 1908-1909, západní průčelí. Foto: archiv autorky.
57. Otakar Novotný: Vila F. Lexy, Rakovník, 1908-1909. Foto: archiv autorky.
58. Otakar Novotný: Vila F. Lexy, Rakovník, 1908-1909, severní průčelí. Foto: archiv autorky.
59. Otakar Novotný: Vila F. Lexy, Rakovník, 1908-1909, detail průčelí. Foto: archiv autorky.
60. Otakar Novotný: Vila F. Lexy, Rakovník, 1908-1909, jižní průčelí. Foto: archiv autorky.
61. Otakar Novotný: Vila F. Lexy, Rakovník, 1908-1909, interiér ložnice. Reprodukce z: Styl III, 1911, 77.
62. Otakar Novotný: Vila F. Lexy, Rakovník, 1908-1909, interiér obývacího pokoje.
Reprodukce z: Reprodukce z: Styl III, 1911, 75.
63. Otakar Novotný: vila J. Váni, Benešov u Prahy, 1912, pohled od jihu. Reprodukce v knize: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 134.

64. Otakar Novotný: vila J. Váni, Benešov u Prahy, 1912, půdorys. Reprodukce v knize: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 134.
65. Otakar Novotný: vila J. Váni, Benešov u Prahy, 1912, pohled ze severu, současný stav. Foto: archiv autorky.
66. Otakar Novotný: vila J. Váni, Benešov u Prahy, 1912, detail severní fasády, současný stav. Foto: archiv autorky.
67. Otakar Novotný: vila J. Váni, Benešov u Prahy, 1912, pohled od severovýchodu, současný stav. Foto: archiv autorky.
68. Otakar Novotný: vila J. Váni, Benešov u Prahy, 1912, pohled od jihovýchodu, současný stav. Foto: archiv autorky.
69. Otakar Novotný: vila J. Váni, Benešov u Prahy, 1912, jižní fasáda, současný stav. Foto: archiv autorky.
70. Otakar Novotný: vila J. Váni, Benešov u Prahy, 1912, detail západní fasády s komínem, současný stav. Foto: archiv autorky.
71. Otakar Novotný: obytný dům Č. Zemánka, Holice, 1911-12, uliční průčelí. Reprodukce z: Architektura ČSR XXVIII, 1959, 229.
72. Otakar Novotný: obytný dům Č. Zemánka, Holice, 1911-12, zahradní průčelí. Reprodukce v knize: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 134.
73. Otakar Novotný: obytný dům Č. Zemánka, Holice, 1911-12, půdorys. Reprodukce v knize: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 134.
74. Otakar Novotný: obytný dům Č. Zemánka, Holice, 1911-12, uliční průčelí, současný stav. Foto: archiv autorky.
75. Otakar Novotný: obytný dům Č. Zemánka, Holice, 1911-12, pohled ze zahrady, současný stav. Foto: archiv autorky.
76. Otakar Novotný: obytný dům Č. Zemánka, Holice, 1911-12, detail zahradního průčelí, současný stav. Foto: archiv autorky.
77. Otakar Novotný: obytný dům Č. Zemánka, Holice, 1911-12, detail zahradního průčelí, současný stav. Foto: archiv autorky.
78. Otakar Novotný: obytný dům Č. Zemánka, Holice, 1911-12, interiér. Reprodukce z: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 141.
79. Otakar Novotný: Obytný dům F. Sequense, Praha-Vyšehrad, 1912. Reprodukce z: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 135.

80. Otakar Novotný: Obytný dům F. Sequense, Praha-Vyšehrad, 1912, pohledy a řezy.
Reprodukce z: Jan SVOBODA / Zdeněk LUKEŠ: Praha 1891-1918. Kapitoly o architektuře velkoměsta, Praha 1997, 76.
81. Otakar Novotný: Obytný dům F. Sequense, Praha-Vyšehrad, 1912, průčelí jihovýchodní, současný stav. Foto: archiv autorky.
82. Otakar Novotný: Obytný dům F. Sequense, Praha-Vyšehrad, 1912, průčelí jižní, současný stav. Foto: archiv autorky.
83. Otakar Novotný: Obytný dům F. Sequense, Praha-Vyšehrad, 1912, detail jižního průčelí, současný stav. Foto: archiv autorky.
84. Otakar Novotný: Obytný dům F. Sequense, Praha-Vyšehrad, 1912, detail, současný stav. Foto: archiv autorky.
85. Otakar Novotný: Obytný dům F. Sequense, Praha-Vyšehrad, 1912, detail, současný stav. Foto: archiv autorky.
86. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, pohled z ulice Dušní. Foto: archiv autorky.
87. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, pohled z ulice Kostečná. Foto: archiv autorky.
88. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, uliční průčelí. Foto: archiv autorky.
89. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, detail vstupu. Foto: archiv autorky.
90. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, průjezd. Foto: archiv autorky.
91. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, detail dvorní fasády. Foto: archiv autorky.
92. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, detail korunní římsy. Foto: archiv autorky.
93. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, dvorní průčelí. Foto: archiv autorky.
94. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, vstupní strana atria. Foto: archiv autorky.
95. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, atrium. Foto: archiv autorky.

96. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, půdorysy. Reprodukce z: Styl II, 1911, 263.
97. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, schodiště vestibul, detail sloupu. Foto: archiv autorky.
98. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, detaily. Foto: archiv autorky.
99. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, střešní ateliér. Reprodukce z: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 133.
100. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, reprografický ateliér. Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011, 133.
101. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, interiér kanceláře. Foto: archiv autorky.
102. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911. Reprodukce z: Styl II, 1911, 264.
103. Otakar Novotný: Obchodní a obytný dům J. Štence, Praha-St. Město, 1909-1911, vestibul prvního patra. Reprodukce z: Styl II, 1911, 267.
104. H. P. Berlage: geometrizace, 1908. Reprodukce z: H. P. Berlage: Grundlagen und Entwicklung der Architektur, Berlin 1908, 35.
105. H. P. Berlage: geometrizace, 1908. Reprodukce z: H. P. Berlage: Grundlagen und Entwicklung der Architektur, Berlin 1908, 26.
106. H. P. Berlage: Burza, Amsterdam, geometrizace, pohled, půdorys. Reprodukce z: H. P. Berlage: Grundlagen und Entwicklung der Architektur, Berlin 1908, 64.
107. H. P. Berlage: pojišťovna De Nederlanden van 1845, Haag, 1896, úprava navýšením patra kolem r. 1908. Reprodukce z: <https://www.flickr.com/photos/jansluijter/3409464859/in/photostream/>, vyhledáno 3. 8. 2014.
108. H. P. Berlage: pojišťovna De Nederlanden van 1845, Haag, 1896 Reprodukce z: Moderne Städtebilder. Neubauten in Holland (Amsterdam – Haag - Rotterdam), Berlin 1900, taf. 17.

109. H. P. Berlage: pojišťovna De Nederlanden van 1845, Haag, 1896, detail římsy. Reprodukce z: *Moderne Städtebilder. Neubauten in Holland* (Amsterdam – Haag - Rotterdam), Berlin 1900, taf. 18.
110. H. P. Berlage: pojišťovna De Nederlanden van 1845, Haag, 1896, hala. Reprodukce z: *Moderne Städtebilder. Neubauten in Holland* (Amsterdam – Haag - Rotterdam), Berlin, taf. 19.
111. H. P. Berlage: pojišťovna De Nederlanden van 1845, Haag, 1896, schodiště. Reprodukce z: *Moderne Städtebilder. Neubauten in Holland* (Amsterdam – Haag - Rotterdam), Berlin 1900, taf. 21.
112. H. P. Berlage: *Algemene Nederlandse Diamantbewerders Bond*, Amsterdam, 1900. Foto: archiv autorky.
113. H. P. Berlage: *Algemene Nederlandse Diamantbewerders Bond*, Amsterdam, 1900, schodiště. Foto: archiv autorky.
114. H. P. Berlage: *Algemene Nederlandse Diamantbewerders Bond*, Amsterdam, 1900, detail schodiště. Foto: archiv autorky.
115. H. P. Berlage: *Algemene Nederlandse Diamantbewerders Bond*, Amsterdam, 1900, detail zaobleného zdiva. Foto: archiv autorky.
116. H. P. Berlage: *Burza*, Amsterdam, 1896-1903, současný stav. Foto: archiv autorky.
117. H. P. Berlage: *Burza*, Amsterdam, 1896-1903. Reprodukce z: <http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/NAI01:N22>, vyhledáno 3. 8. 2014
118. H. P. Berlage: *Burza*, Amsterdam, 1896-1903, detail pilíře. Reprodukce z: H. P. Berlage: *Grundlagen und Entwicklung der Architektur*, Berlin 1908, 65.
119. Otakar Novotný: *Sokolovna*, Holice, 1910-1911, projekt, perspektiva a situace. Reprodukce z: *Styl II*, 1910, 140.
120. Otakar Novotný: *Sokolovna*, Holice, 1910-1911, projekt, perspektiva a situace. Reprodukce z: *Styl II*, 1910, 140.
121. Otakar Novotný: *Sokolovna*, Holice, 1910-1911, projekt, půdorys a pohledy.
122. Soutěžní návrh na jubilejní kostel, Podmoklí, 1908. Reprodukce z: *Styl II*, 1910, 137-139.
123. První soutěžní návrh na Národní divadlo, Brno, 1910. Reprodukce z: *Styl III*, 1911, 48.

124. Otakar Novotný: Sokolovna, Holice, 1910-1911. Reprodukce z: Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Gočár, Novotný, Praha 2011.
125. Otakar Novotný: Sokolovna, Holice, 1910-1911, půdorys. Kopie plánů: archiv T. J. Sokol Holice.
126. Otakar Novotný: Sokolovna, Holice, 1910-1911, jižní průčelí, současný stav. Foto: archiv autorky.
127. Otakar Novotný: Sokolovna, Holice, 1910-1911, detail západního průčelí, současný stav. Foto: archiv autorky.
128. Otakar Novotný: Sokolovna, Holice, 1910-1911, detail severního průčelí, současný stav. Foto: archiv autorky.
129. Otakar Novotný: Sokolovna, Holice, 1910-1911, detail, současný stav. Foto: archiv autorky.
130. Otakar Novotný: Sokolovna, Rakovník, 1912. Reprodukce z: Styl II (VII), 1921-22, tab. LXXXI.
131. Otakar Novotný: Sokolovna, Rakovník, 1912, půdorys. Reprodukce z: Styl II (VII), 1921-22, 109.
132. Otakar Novotný: Sokolovna, Rakovník, 1912, průčelí severní, Kopie plánů: Archiv stavebního úřadu, Rakovník.
133. Otakar Novotný: Sokolovna, Rakovník, 1912, průčelí východní. Kopie plánů: Archiv stavebního úřadu, Rakovník.
134. Otakar Novotný: Sokolovna, Rakovník, 1912, hala tělocvičny. Reprodukce z: Styl II (VII), 1921-22, tab. LXXXI.
135. Otakar Novotný: Sokolovna, Rakovník, 1912, jižní průčelí, současný stav. Foto: archiv autorky.
136. Otakar Novotný: Sokolovna, Rakovník, 1912, severní průčelí, současný stav. Foto: archiv autorky.
137. Otakar Novotný: Sokolovna, Rakovník, 1912, detail ostění oken, současný stav. Foto: archiv autorky.
138. Otakar Novotný: Sokolovna, Rakovník, 1912, interiér, současný stav. Foto: archiv autorky.
139. Otakar Novotný: Sokolovna, Rakovník, 1912, detail korunní římsy, současný stav. Foto: archiv autorky.